

TRADICIJSKA KULTURA U ADVENTSKOM I BOŽIĆNOM VREMENU NA ŠOLTI

Burica, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:721994>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**TRADICIJSKA KULTURA U ADVENTSKOM I BOŽIĆNOM
VREMENU NA ŠOLTI**

MATEJA BURICA

SPLIT, 2020.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

TRADICIJSKA KULTURA U ADVENTSKOM I BOŽIĆNOM VREMENU NA ŠOLTI

Studentica:

Mateja Burica

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2020. godina

Sadržaj

1. UVOD	2
2. VJERSKA USMENA LIRIKA	6
3. OTOK ŠOLTA.....	8
4. POVIJEST CRKVE U GROHOTAMA	11
5. ADVENTSKO VRIJEME	14
5.1. Sveta Barbara	20
5.2. Djetinjci.....	21
5.3. Sveti Nikola	21
5.4. Bezgrješno začecje Blažene Djevice Marije	24
5.5. Materice.....	26
5.6. Sveta Lucija	26
5.7. Očići	28
5.8. Sveti Toma Apostol.....	28
5.9. Badnjak	29
5. BOŽIĆNO VRIJEME.....	32
6.2. Sveti Stjepan Prvomučnik.....	42
6.3. Sveti Ivan Apostol	46
6.4. Nevina dječica	46
6.5. Silvestrovo	47
6.6. Nova godina	48
6.7. Sveta tri kralja	50
Rječnik.....	54
7. Zaključak.....	59
Literatura.....	61
Mrežni izvori.....	64
Sažetak.....	65

1. UVOD

Tradicija označuje određene konstante koje su vrlo važno obilježje određene kulture. Ona se prenosi s koljena na koljeno, a procesom prenošenja kulture, ili samo jednog dijela kulture, čovjek uči i usvaja obrasce ponašanja i mišljenja koja mu ta kultura nudi. Kontinuitet kulture čuva se prenošenjem generacijama te ona tako biva sačuvana od zaborava. U nekim se slučajevima pojam tradicije izjednačuje s duhovnom kulturom u koju spadaju vjerski i narodni običaji, vjerovanja, narodna književnost, glazba, ples i umjetnički izraz, te se ona u tom smislu zamjenjuje riječju *folklor*, elementom zbog kojeg Roman Jakobson i Petra Bogatrijeva razlikuju usmenu i pisanu književnost. No, ponekad tradicija označuje cjelokupnu kulturu koja se veže za prošle oblike kulture ili oblike kulture u nestajanju, suprotstavljene suvremenom društvu i promjenama koje ono donosi. Čapo Žmegač tumači kako je tradicija „suvremena konstrukcija projicirana u prošlost da bi tumačila sadašnjost”, odnosno da se svaka zajednica služi prošlošću kako bi njome opravdala svoje postojanje u sadašnjosti. To znači da će se izabrati oni dijelovi tradicije koji u tom vremenskom razdoblju odgovaraju interesima sadašnjosti. Društvo često mijenja ili stvara novu tradiciju, no svaka se na neki način i u nekim dijelovima nadovezuje na prijašnju.¹

Postojanje određene kulture sa sobom nužno nosi i njezin pluralitet koji se očituje na lokalnoj ili regionalnoj razini. Čepo Žmegač navodi da regionalni pluralitet obuhvaća manji ili veći opseg kulture.² Te se razlike primjećuju u govoru, odijevanju ili načinu pjevanja. Tako i na Šolti postoje očite razlike u govoru od mjesta do mjesta, baš kao i u načinu na koji crkveni zborovi izvode pjesme na svetoj misi. Lokalni pluralitet obuhvaća određeno selo ili mjesto. Čak ni na lokalnoj razini kultura nije homogena, to jest nije ista i ne može biti ista za sve pripadnike jedne zajednice. Razlog tomu jest taj što uvijek postoje kulturne, ekonomske, vjerske i etničke razlike, ali i razlike ljudi po osobnom iskustvu, povijesti te statusu njihove obitelji.³

Vitez tumači da etnografski zapisi obiluju podacima o ljudskim iskoracima iz svakodnevice i o svečanim trenutcima u životu pojedinca, obitelji ili cijele zajednice, posebno o načinu proslave blagdana, koji su najbolji pokazatelj razlika između svakodnevnog života i posebnih prilika. Te prilike nužno prate i odgovarajući običaji koje starija hrvatska etnografija nije potpuno definirala i znanstveno utemeljila, već se oni shvaćaju kao nepisani zakoni, a dijele

¹ Čapo Žmegač, Jasna i sur. 1998. Kontinuitet kulture: tradicija i folklor. *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Matica hrvatska. Zagreb; str. 17.

² Isto; str. 19.

³ Isto; str. 19.

se u tri skupine. U prvu skupinu spadaju životni ili obiteljski običaji, a oni su vezani za istaknute događaje u čovjekovu životu (sklapanje braka, rođenje djeteta, odlazak mladića u vojsku, smrt). U drugu skupinu spadaju godišnji ili kalendarski običaji, to jest blagdani. Trećoj skupini pripadaju radni ili gospodarski običaji, vezani uglavnom za početak ili kraj poljodjelskih poslova (oranje, sjetva, žetva i dr.), uglavnom popraćeni narodnim vjerovanjima i magijskim postupcima.⁴ Iako teorijski odvojeni, ti se običaji često miješaju i nadopunjuju, što će se vidjeti u nastavku ovog rada.

Narodna je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti koja se javlja još u agrarijskoj etapi ljudske duhovnosti i ona je tradicija pisanoj književnosti. Dragić navodi da se veliki interes za narodnom književnošću javlja u renesansi kada Michel de Montaigne biva oduševljen narodnom poezijom. Iz njegova vremena datira naziv *narodna književnost*. Renesansni i barokni pisci pisali su svoja djela po uzoru na usmenu književnost te su u njih umetali usmeno-književne oblike.⁵ Usmena se književnost počinje sakupljati, zapisivati i proučavati tek u XVIII. stoljeću, a od kraja istog tog stoljeća uvodi se i naziv *anonimna književnost*. Godine 1846. William Thomas predložio je naziv *folklor*⁶, a potom Roman Jakobson i Petra Bogatrijeva usmenu književnost od pisane književnosti razlikuju upravo po postojanju folklora. Usmenu književnost čine lirska poezija, epska poezija, priče (pripovijetke), drama (folklorno kazalište), retorički ili usmeno-govornički oblici te mikrostrukture (poslovice i zagonetke).⁷ Usmena književnost iznimno je važna sastavnica nematerijalne kulturne baštine. Uz usmenu književnost nematerijalnu kulturnu baštinu čine: „jezik, dijalekti, govori i toponimija te usmena književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrti.

Nematerijalna kulturna baština prenosi se iz generacije u generaciju. Prema UNESCO-ovoj Konvenciji iz 2003. godine nematerijalna kulturna baština ključni je segment prepoznavanja i definiranja kulturnih identiteta koji su osobito ugroženi.”⁸

⁴ Vitez, Zorica. 1998. Iskorak iz svakidašnjice. *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Matica hrvatska. Zagreb; str. 151.

⁵ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 11.

⁶ Kulturna baština naroda sačuvana u mitovima, usmenoj književnosti, običajima, nošnjama, rukotvorinama, muzici i likovnom izražavanju u okviru kojih pojedinac stvaralac ostaje nepoznat. Preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (7. 3. 2017.)

⁷ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 11.

⁸ Dragić, Marko. 2016. *Nematerijalna kulturna baština Hrvata u Bosni i Hercegovini*, Bosna franciscana 45. Franjevačka teologija. Sarajevo; str. 266.

Usmena književnost oduvijek je imala veliku važnost. Njome su se generacijama prenosile mnogobrojne priče. Lijepe priče pričale su se djeci prije spavanja, a onima strašnim plašila su se zločesta i nemirna djeca. Nije poznato koliko su te priče autentične jer usmenom predajom, bilo to slučajno ili namjerno, uvijek dolazi do preinaka. Služile su za ispunjavanje svakodnevice jer tada nije postojala tehnologija koju nam pruža moderno doba. Tako su u polumraku, sa samo jednom voštanom svijećom upaljenom na stolu, ispričane mnoge junačke, povijesne i ljubavne priče te zgođe i nezgođe raznih ljudi, baš kao i mnogi mitovi i legende. Kasnije su se te priče i pjesme počele zapisivati kako bi bile spašene od zaborava. Babić i Vekić navode da su prikupljanje usmeno-književne građe i njezin prijenos informacija valjani ako se zapisivač pridržava Hektorović-Vrazova zakona, odnosno pravila zapisivanja usmeno-književne baštine. Petar Hektorović u XVI. je stoljeću, u svojem djelu *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, prvi prikazao dvojicu narodnih pjevača i samim time postavio standard prijenosa informacija usmeno-književne baštine. Svojim primjerom prikazuje da narodne pjesme treba bilježiti i predočiti vjerno, tečno, onako kako ih kazivač izgovara. Stanko Vraz u XIX. stoljeću, u svojem časopisu *Kolo*, savjetuje zapisivače da pri bilježenju ne smiju ništa mijenjati ili popravljati.⁹ Kekez, pak, kaže da najstarija bilježenja usmeno-književnog stvaralaštva sežu čak u prvu polovicu XV. stoljeća. Ta su zapisivanja bila bilježenja na terenu, bez ikakva utjecaja i povezivanja s pisanom književnošću.¹⁰ Tumači i da su postojale tri faze povijesnog suodnosa usmene i pisane književnosti:

*„1) agrafijska – postoji isključivo usmena književnost, a traje kroz cijelo agrafijsko razdoblje do pojave pisane književnosti; 2) usmena i pisana književnost s prevladavanjem usmene književnosti, a traje od početka pismenosti do II. svjetskog rata; 3) usmena i pisana književnost s prevladavanjem pisane književnosti, traje od II. svjetskog rata do današnjih dana, stvaralački i izvedbeni kontekst brže se mijenjao negoli kroz čitavo prošlo tisućljeće.”*¹¹

Budišćak navodi da je fenomen pučke književnosti rezultirao obrnuto proporcionalnim povećavanjem istraživačkog interesa spram tog segmenta domaće književne povijesti. Dugotrajno prešućivanje literarne ostavštine kao svoju posljedicu imalo je ne samo prekasno

⁹ Babić, Vanda; Vekić, Damir. 2013. Smisao i značaj suvremenih medija u prikupljanju i proučavanju hrvatske usmenoknjiževne baštine. *In medias res: časopis filozofije medija*, 2(2). 162-170.

¹⁰ Kekez, Josip. 1988. Međuprožimanje usmene i pisane srednjovjekovne hrvatske književnosti. *Prva hrvatska rečenica, Pogledi na suodnos usmene i pisane hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb; str. 33.

¹¹ Kekez, Josip. 1998. Usmena književnost. *Uvod u književnost, teorija, metodologija*. Ur. Škreb, Zdenko; Stamać, Ante. Nakladni zavod Globus. Zagreb; str. 134.

uviđanje važnosti već i suočavanje s mnogim nepoznanicama pučkog stvaralaštva čije se raspetljavanje do danas dospjelo tek načeti ili provesti prilično nezgrapno. Jedna od njih zasigurno je i nepoznanica o konkretnoj poziciji pučke literature na prostoru književnog života.¹²

¹² Budišćak, Vanja. 2015. Pučka kao popularna književnost: teorijsko razmatranje. *Jat: časopis studenata kroatistike*, 1(2). 154-169.

2. VJERSKA USMENA LIRIKA

Kako navodi Dragić, vjerska usmena lirika sastoji se od molitvenih pjesama, prenja te versificiranih legendi, a budući da se prema Crkvenom učenju godišnje vrijeme dijeli na Advent, Božić, Korizmu, Uskrs i Vrijeme kroz godinu, molitvene se pjesme mogu podijeliti na adventske i božićne, korizmene i uskrsne te svetačke pjesme. Prema povijesnim, arhivskim i arheološkim izvorima Hrvati su prihvatili kršćanstvo u VII. stoljeću pod utjecajem Rimljana:

„Po Konstantinu VII. Porfirogenetu, Heraklije je iz Rima doveo svećenike i od njih proizveo biskupe, nadbiskupe, prezbitere i đakone koji su pokrstili Hrvate. Hrvatska usmena lirika može se pratiti od XIII. stoljeća do naših dana. Te pjesme svjedoče o dubokoj religioznosti hrvatskoga katoličkoga puka koji je svoju vjeru i običaje sačuvao kroz stoljeća i pod tuđinskom i pod nenarodnom vlašću.”¹³

Perić navodi da i na Šolti postoji tradicija usmenog pjesništva, s time da su se neke pjesme razvile samostalno, a neke su preuzete sa šireg dalmatinskog područja. Što se tiče crkvenih pučkih pjesama, piše kako je krajem XVII. i početkom XIX. stoljeća postojao „običaj da se pivaju Večernje o Blagdanu u jeziku arvatskomu”, o čemu svjedoči rukopisna zbirka tekstova koja datira iz davne 1804. godine. Usmena je književnost na Šolti također imala i sprovednu ulogu tako što su bratimi¹⁴ pjevali svakom umrlom mještaninu vjerniku. Takav se običaj, uz nekakve kraće prekide, zadržao do osamdesetih godina prošlog stoljeća.¹⁵

Razvoj i kontinuitet repertoara crkvenog pučkog pjevanja može se pratiti zahvaljujući mnogobrojnim rukopisnim zbirkama koje su sastavljali svećenici, a prepisivali pjevači. Zato se i ne može utvrditi autentičnost tekstova, već se i u različitim mjestima otoka mogu pronaći različiti oblici pjesama. Starim su ljudima te pjesme podsjetnik na neobične arhaične melodije koje nakon pogleda na tekst same izlaze iz njihovih glava, a pjevaju ih s ponosom. Svako im pjevanje budi sjećanje na vremena kada su crkve bile pune pjevača i kada je sve odzvanjalo radošću.¹⁶

¹³ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 128.

¹⁴ Članovi bratovštine.

¹⁵ Perić, Sana. 2012. Pjesnici Šolte. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote; str. 277–280.

¹⁶ Bagur, Vidoslav. 2007. Crkveno pučko pjevanje otoka Šolte. *Pismu novu sad pivajmo!*. Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb.

Pučko pjevanje oduvijek je imalo bogatu tradiciju na otoku Šolti. Zbog nezainteresiranosti mladih ljudi ono se danas čuva jedino među starijim generacijama. Jedno od takvih pjevanja, *Pismu novu sad pivajmo!*, poziva svekoliko pučanstvo na pjevanje koje nam donosi samo dobro, istodobno simbolički ukazujući na novo doba koje nemilosrdno uklanja s puta arhaične bisere crkvenog pučkog pjevanja od kojih se do danas priličan broj tih napjeva održao upravo na Šolti. To se u prvom redu odnosi na paraliturgijske pjesme i štenja (psalmi, poslanice, 'omilije, lecijuni'¹⁷) koje s generacije na generaciju prenose nadareni pojedinci, vješti pjevači – kantaduri. Kantaduri su predvodili i pjevanje liturgije, liturgijskih i paraliturgijskih pjesama koje su se u prošlosti izvodile u dvije pjevačke skupine raspoređene na dvije strane. Danas je takav oblik pjevanja rijedak, očuvao se u Gornjem, Srednjem i Donjem Selu, dok su u Grohotama, središnjem mjestu otoka, tu ulogu preuzele žene.¹⁸

¹⁷ Životi svetaca.

¹⁸ Bagur, Vidoslav. 2007. Crkveno pučko pjevanje otoka Šolte. *Pismu novu sad pivajmo!*. Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb.

3. OTOK ŠOLTA

Šolta je otok smješten u srednjoj Dalmaciji, površine 57,9 km², a administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji. Prva naselja smjestila su se u samoj unutrašnjosti otoka, stoga glavno naselje i centar otoka biva i ostaje mjesto Grohote. Ostala naselja u unutrašnjosti otoka jesu Gornje Selo, Srednje Selo i Donje Selo, dok su se uz obalu smjestili Stomorska, Nečujam, Rogač i Maslinica. Šolta je od Splita udaljena 9 nautičkih milja, a dijeli ih Splitski kanal. Od otoka Brača dijele ga Splitska vrata, a od drveničke otočne skupine Šoltanski kanal. Južne uvale otoka gledaju na otvoreno more, otoke Vis i Svetac, na otok Hvar i Paklene otoke.

Bezić navodi da se otok prvi put spominje pod imenom Olynthia, a spominje ga grčki geograf Scylax već u IV. stoljeću prije Krista. Na grčkom jeziku riječ *olynthos* znači *smokva*, ali postoji mogućnost da je Olynthia svoje ime dobila i po grčkom gradu Olynthos¹⁹. S obzirom na to da je bilo lako pomiješati ime Olynthia i Olynthos, kako ne bi došlo do zabune, pred ime Olynthia stavljala se starogrčka riječ *nesos*, što znači *otok*. Puno je ime glasilo Nesos Olynthia, što se izgovaralo *nezo-solinta* jer se posljednji suglasnik prve riječi veže za prvi samoglasnik druge riječi. Nakon nekoliko stoljeća izgubio se prednji naziv, te je ostalo samo ime Solynthia. Grčko slovo y, u izvornoj azbuci pisano kao u, zapravo se izgovaralo *u*, zbog čega Bezić navodi kako „nije nemoguće da se Solynthia izgovarala kao Soluta”.²⁰

Stari su Rimljani, otprilike u vrijeme Kristova rođenja, osvojili Dalmaciju, a ilirska i grčka imena potom latinizirali. Bezić navodi da je novi jezik u toponimima htio pronaći neki smisao, stoga su Rimljani u samom korijenu riječi Solynthia našli latinsku riječ *sol*, što znači *sunce*, a Šolta je postala *otok sunca*.²¹

U ranom srednjem vijeku otok dobiva još jedno latinsko ime. To je ime Soluta, a spominje ga i Toma Arhiđakon. Ono se nadovezivalo na grčke i rimske toponime, a latinska riječ *soluta*, što je „particip pasiva od glagola *solvere*”, na hrvatskom jeziku znači *odriješiti*. Budući da se za ime Soluta vezivala imenica *insula*, što znači *otok*, Soluta je označavala „odriješen, nevezan, od kopna odvojen otok”.²² U splitskom Statutu otok je zabilježen pod imenom Solta.

¹⁹ Olynthos je drevni grčki grad sagrađen na dva brežuljka u plodnoj ravnicu pri vrhu zaljeva Toroneos. Smatra se da je osnivač grada bio Heraklov sin. Preuzeto s: <https://www.neosmarmaras.co.rs> (Datum pristupa: 24. 9. 2019.).

²⁰ Bezić, Živan. 1990. Šolta kroz stoljeća. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 9.

²¹ Isto.

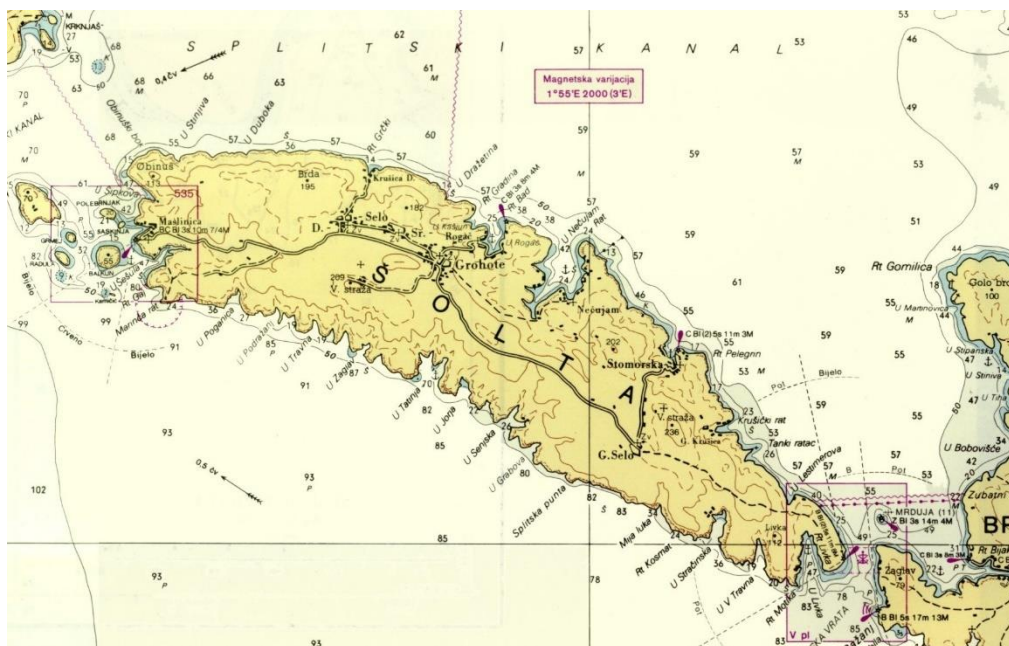
²² Isto.

Današnje ime otoka nametnuli su Mlečani nakon što su zagospodarili jadranskom obalom. Bezić navodi da su to ime pronašli u starom rimskom toponimu *Soluta* tako što se latinsko slovo *u* pisalo kao *v*, koje ne može biti naglašeno. Zbog toga je naglasak prešao na prvi slog riječi, a *u*, odnosno *v*, u potpunosti je otpalo. Ostalo je ime Šolta, koje bilježe Šoltanske župne matice iz sedamdesetih godina XVII. stoljeća, baš kao i splitski Statut iz XIV. stoljeća. Razvoju tog imena pridonio je i talijanski jezik u kojem je latinski glagol *solvere* prešao u *sciogliere*, a particip *soluta* pretvorio se u *sciolta*.²³

Ljepotu i vrijednost otoka prepoznali su car Dioklecijan i kraljica Teuta, pa se na Šolti mogu pronaći Dioklecijanov ribnjak (uvala Piškera) i ostatci Teutinih dvora (uvala Senjska).²⁴ Uz to, otok broji otprilike 200 povijesnih nalazišta poput prapovijesnih stećaka, sarkofaga, rimskih mozaika i građevina iz samih početaka kršćanstva. Poznata je i po Marku Maruliću, ocu hrvatske književnosti, koji je svoje djelo *Judita* pisao upravo u Nečujmu, ali i po Petru Hektoroviću, koji u svojem djelu *Ribanje i ribarsko prigovaranje* opisuje put na Šoltu, točnije put u Nečujam, gdje je boravio Marulić.

²³ Isto; str.10.

²⁴ „Na Šolti se sačuvao kronikat da je Teuta najprije stolovala u dvorima sagrađenima u uvali Senjska. Tamošnji ribari su želeći pridobiti Kraljčinu naklonost dok je gradila dvore bacali ribe na sve četiri strane. U novije vrijeme Šoltani svoj otok nazivaju Otokom kraljice Teute.” Marko Dragić. 2018. Hrvatske povijesne i etnološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2). Zagreb. Kršćanski akademski krug (KRAK); str. 282.

Slika 1. Geografski prikaz otoka Šolte

4. POVIJEST CRKVE U GROHOTAMA

Bezić navodi da je kristijanizacija Dalmacije počela već u I. stoljeću, a u II. i III. stoljeću na tom je području širenje kršćanstva jačalo. Stoga se može pretpostaviti da se i na samoj Šolti počelo učvršćivati kršćanstvo, što najbolje dokazuje kršćanska bazilika u Grohotama čiji se ostatci još uvijek nalaze pokraj crkve svetog Stjepana Prvomučenika. Po procjeni stručnjaka ta je bazilika sagrađena pred sam kraj V. ili početkom VI. stoljeća. Bila je popločana mozaikom, a uz nju se nalazila krstionica, što daje naslutiti da je u to vrijeme na otoku živio i poseban horepiskop odnosno seoski župnik. Godine 1241. omiški knez Osor Kačić, s namjerom da se osveti Splićanima, provalio je na Šoltu, opljačkao sve što je mogao te zapalio ono što nije mogao uzeti. Pritom je najviše stradala upravo bazilika u Grohotama, koja je bila zapaljena.²⁵ Sule, pak, navodi kako je to bila jednobrodna bazilika s polukružnom apsidom na istočnoj strani koja je imala poprilično velike dimenzije s obzirom na to da se nalazila u ruralnoj sredini (17,60 m × 7,20 m). Pronađeno je i mnogo sarkofaga oko crkve, kao i na drugim mjestima u Grohotama, što pokazuje da je bazilika svetog Stjepana imala karakter župne, ali i grobišne crkve, zbog čega nije smještena u samom središtu mjesta, već na njegovu sjevernom rubu kako bi se ispoštovao antički običaj pokapanja mrtvih izvan naselja.²⁶

Godine 1913. Grohoćani počinju graditi crkvu, no zbog početka Prvog svjetskog rata izgradnja je morala biti obustavljena sve do njegova završetka. Tako je krov postavljen 1924., a unutrašnjost crkve dovršena je 1930. godine. Sredinom XIX. stoljeća gradi se i nova župna kuća u Grohotama koja se prije nekoliko godina potpuno renovirala. Međutim, Drugi svjetski rat nanio je veliku štetu i Šoltanima i šoltanskoj Crkvi. Nijemci i Talijani okupirali su cijeli otok, koji je bombardiran i potpuno raseljen. Crkve su stradale, bile su porušene i opljačkane, a groblja su bila oskvrnuta. Tek se nakon rata narod vratio u opustošena mjesta na otoku. S godinama su sve crkve i župne kuće obnovljene, a crkva u Grohotama 1958. godine dobila je zvonik. Također, groblje koje se počelo graditi prije rata privodi se kraju. Godine 1982. u crkvi u Grohotama otvoren je mali crkveni muzej koji je svoje mjesto našao u jednoj od sakristija. Nadalje, Bezić navodi da su ratna pustošenja, iseljavanja seljaka i otočana u grad te emigracija, koja je nadjačala imigraciju, razlog znatnog smanjenja broja vjernika na cijelom otoku.²⁷

²⁵ Bezić, Živan. 2012. Povijest crkve na Šolti. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote; str. 45.

²⁶ Sule, Dinko. 2012. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote; str. 224–225.

²⁷ Bezić, Živan. 2012. Povijest crkve na Šolti. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote; str. 48–50.

Osim već rečenog, o crkvi svetog Stjepana Prvomučenika važno je kazati da je to, kako navodi Kečkemet, „velika i reprezentativna trobrodna crkva, sva od tesanog kamena, sa zvonikom na pročelju” čija je gradnja započela inicijativom župnika Šoltanina, don Duje Mladinova, a nakon prekida za vrijeme Drugog svjetskog rata nastavljena za vrijeme don Marina Bezića. Zvonik je napravljen naknadno, za župnika don Joze Jurića, u stilu mletačko-dalmatinske tradicije. Na njegovu se pročelju nalaze rozeta i sat, dok su na vrhu rastvorena loža i bifore. Cijela građevina izrađena je u stilu zakašnjele neorenesanse te se može reći da je vizualno doprinijela cijelom naselju Grohota.²⁸

Slika 2. Pogled na crkvu svetog Stjepana Prvomučenika u Grohotama

Nadalje, Bezić tumači kako su sela imala i svoje bratovštine koje nisu imale samo religijski karakter već i onaj socijalni. Bratovštine su društveno-vjerske, odnosno staleško-stručne udruge vjernika. U srednjem vijeku bratovštine su se organizirale na staleškoj osnovi, a u novije im je doba zadaća promicanje posebnih pobožnosti. Osim toga, bratovštine sudjeluju u javnim vjerskim procesijama, a često i u održavanju javnog reda.²⁹ Nazivaju se još i bratištine,

²⁸ Kečkemet, Duško. 2012. Suvremena umjetnost Šolte. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote; str. 265.

²⁹ Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9306> (Datum pristupa: 28. 10. 2019.).

bratstva ili skule, a uz njihovu su se pomoć pučani i kmetovi mogli braniti od nasilja gospode. Osnivale su se uz crkve, a njima su upravljali župan, gaštaldi, prokurator i suci.

Sule navodi da su bratovštine najstarije šoltanske udruge koje su novčanim sredstvima i radom uzdržavale svoju crkvu, pomagali siromašne članove zajednice, a također su i dostojanstveno pokapali mrtve. Članovi bratovštine nazivaju se bratimi, a članice se nazivaju sestrima.³⁰ Ne može se točno utvrditi kada je na Šolti osnovana prva bratovština, no postoji matrikula ili statut Bratovštine svetog Stjepana, donesena 26. prosinca 1561. godine, koja se smatra najstarijim sačuvanim statutom u Grohotama. U tom je statutu upisano 19 poglavlja, takozvanih *capitula*, a tri su poglavlja naknadno upisana drukčijim rukopisom. Matrikula je napisana na hrvatskom jeziku, latinicom i talijanskim pravopisom. Iako malo oštećena, čuva se i danas.³¹ Bratovština je kroz povijest imala veliku ulogu u očuvanju otočke tradicije. S vremenom je prestala postojati, a samim se time počela gubiti tradicija.

Slika 3. Bandira svetog Stjepana u crkvi u Grohotama

³⁰ Sule, Dinko. 2012. Bratovštine otoka Šolte. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote; str. 54–55.

³¹ Sule, Dinko. 2004. *Bratovštine otoka Šolte*. Naklada Bošković. Split; str. 12.

5. ADVENTSKO VRIJEME

Dragić u svojem članku navodi da riječ advent dolazi od latinske riječi *adventus*, -us, m., a označuje „dolazak, dohod, početak”. Slavi se od IV. stoljeća, a to vrijeme u godini karakteriziraju pokora, priprava i radosno iščekivanje Isusova rođenja. Nadalje, advent se sastoji od četiriju nedjelja koje prethode Božiću, a te nedjelje simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. Advent počinje prve nedjelje nakon spomendana svetog Andrije Prvopozvanog, 30. studenog. Idućeg dana u crkvi započinju zornice, svete mise na kojima se moli i pjeva u čast Majke Marije. Zora simbolizira Kristov dolazak, a „znakom je i Kristove prolivene krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas”.³² Posljednjih su godina na Šolti zornice obvezan dio adventa, počinju u šest sati ujutro, a nakon zornice vjernici i svećenik nastavljaju druženje u župnoj kući uz zanimljive priče, kavu i kolače. Advent je početak nove liturgijske godine i obilježen je ljubičastom bojom, bojom nade, a kako navodi Braica, vrijeme koje prethodi Božiću u kršćanskom je vjerovanju vrijeme nadanja ponovnom dolasku Isusa Krista.³³

Razdoblje od kraja studenog, početka adventa, do polovice siječnja, kada završava božićno vrijeme, obuhvaća niz blagdana za koje se vezuju mnogobrojni običaji, vjerovanja i obredi. U tom se sklopu običaja isprepliću raznovrsne tradicije sačinjene od elemenata stare slavenske mitologije i tradicije, preko antičke pa sve do one kršćanske.³⁴

Prva je nedjelja adventa ona koja je najbliža svetkovini Svetog Andrije. Taj se blagdan na Šolti nije slavio, niti je sveti Andrija bio zapovjedni svetac. S obzirom na to da se radi o kasnoj jeseni, kuće su se grijale, a često je padala kiša. Zbog toga su stari običavali govoriti djeci: *Vaja poč na bilu stinu, sveti Andrija će dilit kabanice*. Kako navodi Sule: „Znali smo mi dica poč na tu *bilu stinu*, ma niti smo vidili svetoga Andriju, niti nan je da kabanicu”.³⁵

Vrijeme došašća donosilo je radost u obitelji. Obitelj inače ima veoma važnu ulogu, ona je najvažnija jedinica društva. Osim krvnim srodstvom, članovi obitelji povezani su i zajedničkim životom, ali i (danas manje nego u prošlosti) zajedničkim radom u kući, u poljima, maslinicima, na voćnjacima ili na pašnjacima. Vrlo važna uloga obitelji jest i ona inkulturacijska odnosno uloga prenošenja tradicije i kulture s generacije na generaciju. A to

³² Dragić, Marko. 2008. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata. Crkva u svijetu*, 43(3). 414–440; str. 415.

³³ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, 13(1). 5–26; str. 7.

³⁴ Vitez, Zorica. 1998. Blagdani tradicijskoga kalendara. *Hrvatska etnografija*. Matica hrvatska. Zagreb; str. 192.

³⁵ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega ditiinstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 39.

znači da su i u blagdansko vrijeme obitelji uvijek bile na okupu, a blagdani su značili i malo bogatije stolove po kućama, što tijekom godine nije bilo moguće. Stoga je nekolicina obitelji gojila prasca kojeg bi zaklali pred sam Božić, a uz to su smišljali i prigodne pjesmice.

*Sveta Bare obaruj,
Sveti Mikula pomiluj,
oštrite nožice, hodite na Božice.
Sveti Toma, ubij prajca doma,
koga nima da je bidan.
Ko nima prašćića, neka ubije kozlića.
Ko nima kozlića, neka ubije kokošicu,
a ko nima kokošicu, neka puše u guzicu.*³⁶

Također, tih su dana mladići pjevali božićne pjesme po selu, a obitelji su pjevale u kućama uz kamin. Pojelo bi se nešto slano kako bi se moglo popiti malo vina. „Pivali bi svi ukućani, mladi i stari, oganj bi in zarumeni obraze, a bevanda uši.”³⁷

Osim po mjestu i u kućama, pjevalo se, i pjeva se još uvijek, i u crkvi. Pjesma *Poslan bi anđel Gabrijel* izvorni je napjev iz Grohota na Šolti, a pjeva se za vrijeme došašća:

<i>Poslan bi anđel Gabrijel</i>	<i>Sinom Božjim će se zvati</i>
<i>Od Boga u grad Nazaret</i>	<i>I Njemu će Otac dati:</i>
<i>K jednoj poniznoj Divici,</i>	<i>Na desnoj ruci sediti</i>
<i>Pravoj Božjoj službenici.</i>	<i>I u vike krajevati.</i>
<i>Dojde u priprostu kućicu,</i>	<i>Marija reče anđelu</i>
<i>Najde Mariju Divicu</i>	<i>Po imenu Gabrijelu:</i>
<i>Kojoj ovako govoraše</i>	<i>Kako bi to moglo biti,</i>
<i>I ovako je pozdravjaše:</i>	<i>O, sveti Božji anđele?</i>
<i>Zdravo budi, o Marijo,</i>	<i>Jer muža nisan poznala</i>
<i>Čista ponizna Divice,</i>	<i>Niti divstva izgubila,</i>
<i>Milosti puna nebeske,</i>	<i>Nego san ga očuvala,</i>
<i>Svrhu punoće anđelske.</i>	<i>Bogu san ga darovala.</i>
<i>Gospodin je vazda s tobon,</i>	<i>Počne anđel govoriti:</i>

³⁶ Mateljan, Nikola. 2018. Prosinac u dneve one, davne. *Kameni brod*. Redak. Split; str. 49.

³⁷ Isto.

*Prid tobon i za tobon,
Blagoslovjena jesi ti,
Među sveg svita ženami.*

*Kad je Diva razumila,
Anđelski naklon primila,
Jako se je pristrašila,
U čistom srcu smutila.*

*Mariji reče Gabrijel:
Ne straši se, o Marijo!
Božju si milost dobila,
Koga si žarko jubila.*

*Sina ćeš, evo, začeti,
Boga čovika roditi,
Divstva nećeš izgubiti,
Mati ćeš se nazivati.*

*Isusom ćeš ga nazvati,
Velikim će On postati,
Grišni svit će otkupiti,
Vas pakao opliniti.*

*Duh Sveti doći će k tebi
I tebe će zasiniti,
Po komu ćeš i začeti.*

*Evo: tvoja rođakinja
Elizabeta, nerodkinja,
U starosti začu sina,
Jer je Božja rič svemožna.*

*Ponizno reče Divica:
Gle, Božja san službenica,
Neka mi bude po tvojoj riči
Svetoj, o, anđele.*

*Slava Tebi, o, Isuse,
Koj' si rođen od Divice.
Slava tebi, o, Marijo,
Koja si Isusa rodila.*

Amen Aleluja.³⁸

Advent se ne može zamisliti bez adventskog vijenca na stolu. Osim za ukras, služi i za postavljanje četiriju svijeća koje simboliziraju četiri adventske nedjelje. Braica navodi da običaj adventskog vijenca dolazi sa sjevera, iz područja Hamburga u Njemačkoj, preko srednje Europe, sve do naših krajeva.³⁹ Plete se od lišća i zimzelenih grančica te je najčešće okruglog oblika. Iako se u današnje vrijeme adventski vijenac često kupuje, postoji još obitelji koje ga izrađuju, posebno majke i djeca, koristeći to vrijeme za kreativnost i druženje sa svojom djecom.

Nadalje, svaka kuća pod borom ima i jaslvice koje prikazuju Isusovo rođenje u Betlehemu. Braica navodi da se postavljanje jaslca proširilo tijekom XVII. i XVIII. stoljeća u Njemačkoj, a od XIX. stoljeća postaju neizostavnim dijelom božićnog inventara. One, međutim, nemaju

³⁸ Elezović, Milan. 2014. *Tebe Boga hvalimo*. Element. Zagreb; br. 215.

³⁹ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji, *Ethnologica Dalmatica*, 13(1); str. 7.

samo estetsku ulogu, već i odgojno-obrazovnu jer tako djeca uče i ponavljaju o Isusovu rođenju, a oni stariji promišljaju o žrtvi koju je napravio za nas.⁴⁰

Što se tiče ostalih šoltanskih običaja, valja spomenuti kako je sklapanje braka u adventu i korizmi bilo zabranjeno. Naime, sve do razdoblja nakon Drugog svjetskog rata brakovi su se smjeli sklopiti isključivo u Crkvi, koja to nije dopuštala u adventu i korizmi. U iznimnim se slučajevima vjenčanje ipak moglo obaviti, ali bez proslave vjenčanja, odnosno bez svadbe ili pira.⁴¹

Neizostavni dio adventske i božićne tradicije na otoku Šolti čine i koncerti Ženske klape *Čuvite* i Šoltanskog glazbenog zbora *Olinta*. Ženska klapa *Čuvite* božićne koncerte održava već otprilike 20 godina, koliko i postoji. Oni se održavaju u prosincu i siječnju, a da koncert ne bi uvijek bio u istom mjestu, i da bi zadovoljile sve stanovništvo na otoku, ali i pružile priliku da ljudi koji nisu u mogućnosti doći u neko drugo mjesto ipak nazoče koncertu, svake se godine trude održati koncert u drugoj crkvi. S nastojanjem da na repertoaru bude što više izvornih šoltanskih napjeva i skladba, klapa izvodi božićne pjesme (*Poslan bi anđel Gabrijel, O, dobri naši pastiri* te *Slava u višnji Bogu*), marijanske napjeve (*U lipi dvori nebeski, Zdrava budi, o, Marijo* te *Slavite Mariju*) i kolende (*Lipa grana od orija*). Njihov je cilj očuvanje tradicije i bogate šoltanske kulturne baštine, kao i širenje božićnog duha.⁴² U nastavku rada bit će prikazani tekstovi dvaju marijanskih napjeva. Prvi je *U lipi dvori nebeski*, koji potječe iz Grohota i koji se inače u crkvi pjeva na svetkovinu Velike Gospe, ali ga klapa izvodi na božićnom koncertu.

*U lipi dvori nebeski
uzhodi danas Divica
I vrh svih kori anđelski
Sidi rajska Krajica.*

*Danas kako Cesarica
Okrunjena se nahodi
Svitlošću rajska Krajica
Ka svitlost sunca dohodi.*

⁴⁰ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji, *Ethnologica Dalmatica*, 13(1); str. 12.

⁴¹ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 206.

⁴² Kazala Maja Spicijalić Bilankov, članica Ženske klape *Čuvite* (rođ. 1971.).

*Ovu je, znamo, Sin Boga
Za Majku od'bra na svitu
Kad svrh pristoja rajskoga
Današnju ima kruniti.*

*Ruža s'Jerika rumena
I uzorita maslina
Hodi, bit ćeš okrunjena
Od Oca, Duha i Sina.*

*Svi dakle u veloj radosti
Veselimo se virnici
Proseći dare i blagosti
Ke Bog darova Divici.*

*Neka budemo pozvani
Za uživati sve dike
Da postanemo pučani
Rajskog dvora u vike.
Amen!⁴³*

Drugi je marijanski napjev *Zdrava budi, o, Marijo*, crkveni pučki napjev iz Gornjeg Sela na Šolti:

*Zdrava budi, o, Marijo,
Diva puna svih milosti
Iz koje nam sunce sniva svih kriposti.*

*Blagoslovljen Isus sveti,
Tve prečiste plod utrobe
Mučen za nas i propet bi s naše zlobe.*

*Moli, majko, sinka tvoga
Za nas grešne da nam duge*

⁴³ Pjesmu je zapisao Anton Škoko, a za klapu obradio Srećko Damjanović. Izvor: Elezović, Milan. 2014. *Tebe Boga hvalimo*. Element. Zagreb; br. 311.

Prost naše, moli Boga za tvoje sluge.

*K tebi srce naše cvili
Blagoslov nam svoj udili
O, Marijo, dan i noć
Budi nami na pomoć.⁴⁴*

Slika 4. Ženska klapa Čuvite u crkvi svetog Stjepana Prvomučenika 2018. godine

Baš kao i Ženska klapa Čuvite, i Šoltanski glazbeni zbor *Olinta* tradiciju održavanja božićnog koncerta čuva već otprilike 20 godina. Datum koncerta ovisi o danu na koji pada Božić, ali uglavnom to biva dva ili tri dana prije samog Božića. Na repertoaru ŠGZ-a *Olinta* nema izvornih šoltanskih pjesama, već sviraju vjerske pjesme kao što su *Radujte se, narodi*, *U sve vrime godišta* i *Narodi nam se*, a posebno je zanimljivo čuti obrade stranih božićnih hitova poput *All I Want for Christmas Is You*, *Feliz Navidad*, *Jingle Bells*, *White Christmas* i *Santa Claus Is Coming to Town*. Njihov je cilj očuvati tradiciju i širiti božićni duh, stoga se svake godine i stariji i mlađi potrudu uveseliti Šoltane.⁴⁵ Mjesto održavanja koncerta nije određeno, znali su nastupati u crkvi u Grohotama ili u Domu kulture, a prošle se godine održao u sklopu Adventskog šušura u Grohotama.

⁴⁴ Obradio Tomislav Veršić. Izvor: Maja Spicijalić Bilankov.

⁴⁵ Kazao Marin Cević (rođ. 1988.), trenutačni maestro Šoltanskog glazbenog zbora *Olinta*.

Slika 5. Božićni koncert ŠGZ-a Olinta u Grohotama

Kućice, kuhano vino i druženje, advent koji se sad već tradicionalno organizira i održava diljem Hrvatske, potaknuo je Šoltane da prošle godine naprave svoj šušur, stoga su se u Dvoru Bratske kuće u Grohotama Šoltani mogli družiti tri vikenda zaredom. Postavili su dvije kućice, jednu s pićem i drugu s hranom. *Kužinavat će i pivat naš domaći svit, ove godine na advent ne morate poć u Split* slogan je pod kojim su se okupile šoltanske udruge i ugostitelji, a njihove su ponude bile dostupne po simboličnim cijenama kako bi se pomoglo udrugama i njihovim humanitarnim ciljevima. Nisu zaboravili ni djecu, pa su se ona mogla zabaviti u poslijepodnevrim satima na Dječjem šušuru.⁴⁶

5.1. Sveta Barbara

Sveta Barbara iznimno je štovana svetica, što u zapadnoj, što u istočnoj crkvi. Dragić navodi da je ona višestruka zaštitnica svrstana „među četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji”. Postoje različita mišljenja o vremenu u kojem je živjela, zbog čega se mogu pronaći navodi da je živjela u III. stoljeću, ali isto tako i da je podnijela mučeničku smrt 306. godine.⁴⁷ Njezin se kult u kršćanskoj tradiciji ogleda u crkvama i kapelama, na oltarima, kipovima i slikama, zatim u legendama, pučkim lirskim pjesmama te tradicijskim molitvama. Međutim, on je i dalje

⁴⁶ Izvor: www.solta.hr/otvaranje-adventskog-susura.artpOB.php (Datum pristupa: 2. 1. 2020.).

⁴⁷ Dragić, Marko. 2015. Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata. *Nova prisutnost*. XIII (2), 141–162; str. 142.

nedovoljno istražen.⁴⁸ Navodi i da je sveta Barbara zaštitnica rudara, radnika koji obavljaju za život opasne radove, topnika, vojnika, ali i zaštitnica od nagle i iznenadne smrti, od groma, požara i groznice.⁴⁹ U nekim se krajevima Hrvatske na njezin spomendan sije pšenica.

U kajkavskom dijelu Hrvatske taj se dan naziva Barbarinje, a u Slavoniji jedna osoba, ogrnuta plahtom do poda, sa šipkom u jednoj ruci te torbicom i poklonima u drugoj ruci, ide u kuće u kojima ima male djece. Ta osoba predstavlja svetu Barbaru koja dobroj djeci daruje jabuke i orahe, a lošu djecu udara šibom. Također, kako navodi Dragić, u Hrvatskoj postoji i legenda o *divojci* Barbari koja je htjela izgraditi crkvu od dragog kamena, ali se bojala kralja, koji ju je potom i utamničio. Nakon godinu dana stražari su je išli pogledati, no našli su samo Barbarine kosti i na njima bijelu golubicu.⁵⁰ Braica navodi da je sveta Barbara poznata po sijanju pšenice, ali i gatanju i proricanju te običaju polaženika⁵¹ i prvih čestitara.⁵²

Na Šolti, pak, taj dan nije imao nikakvu značajniju ulogu, stoga se ne mogu pronaći nikakvi zapisi ili čuti usmene predaje o svetoj Barbari.

5.2. Djetinjci

Treća nedjelja prije Božića naziva se *Djetinjci*, *Ditići*, *Djetići* ili *Ditinci*. Dragić navodi da stariji tada prijetu djeci, stoga ih oni, kako bi im udobrovoljili, darivaju.⁵³ Isti je običaj potvrdio i Braica, nadodavši još i naziv *Đetići*.⁵⁴

5.3. Sveti Nikola

Sveti Nikola zaštitnik je djece, studenata, pomoraca, ribara, siromaha, pekara, zidara, tkalaca, trgovaca, putnika, zatvorenika, svjećara, farmaceuta, neudanih djevojaka, bolesnika i

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 132.

⁵¹ U hrvatskoj kulturnoj baštini polaženik je prvi gost koji u rano jutro pohodi domove i u njima vrši određene obrede na blagdane Svete Barbare, Svete Lucije, na Badnjak, Božić, Svetog Stjepana i Novu godinu. Poželjno je da prvi gost bude snažan, zdrav i mlad, a takav prvi posjetitelj smatra se srećonosnim gostom. Usp. Dragić, Marko. 2019. Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu. *Ethnologica Dalmatica*. 26 (1). 97-121.

⁵² Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*. 13 (1). 5–26; str. 7.

⁵³ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 132.

⁵⁴ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*. 13 (1), 5–26; str. 8.

umirućih. Dragić navodi da kult svetog Nikole u hagiografskoj baštini svjedoče „usmene lirske pjesme o svetom Nikoli, zavjetna svetišta i toponimi koji svoje ime baštine prema svetom Nikoli”.⁵⁵ U ikonografiji je prikazan kao biskup koji nosi tri vrećice sa zlatnicima ili tri zlatne kugle, što predstavlja njegova dobročinstva, kao zaštitnik pomoraca prikazan je sa sidrom ili lađom u pozadini, a kao zaštitnik djece prikazan je s malim djetetom koje mu ljubi ruku.⁵⁶ Njegov spomendan slavi se 6. prosinca, kada daruje dobru djecu. Večer prije djeca pripreme čarape ili čizmice koje moraju što bolje očistiti jer o tome ovisi kvaliteta poklona. U današnje vrijeme djeca uglavnom dobivaju slatkiše i igračke, dok su prije dobivala jabuke, orahe, suhe smokve ili bademe.

Prema vjerovanju sveti Nikola nikad ne dolazi sam. Njegov je pratilac zli Krampus, „vrag koji zvecka lancima”.⁵⁷ On je zli lik koji zločestu djecu odnosi sa sobom ili im daruje šibu. Braica navodi da je prikazan maskiran u krzno ili slamu, a veže se još i za „srednjovjekovne ophode raznih likova uvijenih u krzno”, ali i za pretkršćanske agrarne kultove.⁵⁸

Blagdan svetog Nikole najdraži je djeci, i nekad i danas. U svim krajevima, pa tako i na Šolti. Uglavnom se darivala jabuka. Djeca su vjerovala da sveti Nikola stvarno dolazi i da se mora staviti *bičvica* pod jastuk. Što se tiče obilježavanja blagdana svetog Nikole, ono nije bilo u tolikoj mjeri zastupljeno u Grohotama, koliko je bilo na Rogaču.⁵⁹ Nije postojalo vjerovanje u Krampusa, njegov dolazak i donošenje šibe zločestoj djeci. No, Šoltani su vjerovali u *macića* i *macinorga*, dva mitska bića, kako navodi Rajković, „dobro priznatima na dalmatinskom području”.⁶⁰ Macić nastaje „od duše umrlog nekrštenog djeteta”, a javlja se kao čovječuljak s crvenom kapicom na glavi, kao zec s jednim okom ili kao majmun.⁶¹ Može napraviti nekakvu štetu, ali i surađivati s ljudima. Stanuje u moru, skrivajući se u uvalama s vanjske strane otoka. Zato su mu ribari bacali dio ulovljene ribe, inače bi im pokidao mreže. Neki su ljudi govorili da macić voli šoltanske *pršurate*, pa je dolazio u razdoblju kad su ih domaćice najviše spremale – od Svih svetih do Poklada. Žene su *pršurate* morale skrivati u ladice i ormare, ali bi ih ovaj uvijek pronašao i pojeo. Sve dok jednoj ženi to nije dosadilo. Naime, ona je macića polila

⁵⁵ Dragić, Marko. 2015. Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata. *Ethnologica Dalmatica*. 22 (1), 5–42; str. 125.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*. 13 (1), 5–26; str. 9.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Kazala Arsenija Burica (rođ. 1938. u Grohotama na otoku Šolti).

⁶⁰ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 209.

⁶¹ Isto; str. 209.

vrućim uljem i on otad više nije dolazio.⁶² Vjerovanje u macića potvrđeno je i na otoku Braču, gdje su ribari prvu ulovljenu ribu bacali upravo njemu kako bi ulovili više ribe jer im „macić goni ribu prema mreži”.⁶³

Macinorgo, pak, jest noćna prikaza „u obliku ogromna čovjeka ili magarca”.⁶⁴ Čest je slučaj da se priče o dvama mitskim bićima isprepliću, kao i da se njihova imena miješaju kroz pripovijedanje.

Stare šoltanske običaje za Svetog Nikolu opisao je Dinko Sule u jednoj od svojih knjiga:

*„Prvo veseje za nas dicu bi je blagdan sv. Mikule, jerbo bi nan matere (naše matere bile su naš sveti Nikola) bile na ponistru obisile bičvicu su kojim kvadreton oli narančon, redovito su malo suhi smokav, malo mendul i dva tri ragača. Znala je bit i jabuka. Sićan se da bi niki od nas dice znali tu jabuku čuvat sve do Nove godine. Čin bi oči otvorili brže boje bili bi išli do ponistre vidit je li nan sv. Mikula čago doni. Ako nismo bili dobri, umisto bičve bili bi našli šibu. Šiba je za nas značila da se moramo podobligat dobroti, jerbo dolazi blagdan sv. Luce koja je nan dicit isto donosila darove pod blazinju. Vajalo je zaslužiti dar.”*⁶⁵

Bepo Begović⁶⁶ kazao je kako, zajedno sa svoje dvije starije sestre, večer prije pripremi čizmice koje stavi na komodu, a koje po noći sveti Nikola napuni slatkišima i igračkama. Zna da sveti Nikola daruje dobru djecu, a Krampus zločestoj djeci nosi šibu. Ispričao je da je jednom dječaku po noći došao Krampus u kuću, no nije mu ostavio šibu jer se dječak probudio i vidio ga.

Pronađena je i crkvena pjesma o svetom Nikoli koji uživa nebesku slavu jer je već od mladosti pokazao znamen svetosti i učinio mnogobrojna čudesa:

*Dan svetašnji nam prosiva,
U kom Nikola blaženi
Svit ostavivši himbeni
Nebesku slavu uživa.*

*On po moru hoti doći
Slobodit ki no ginjahu
Koji milost višnjju pitahu
Nikolu zovuć na pomoć.*

⁶² Isto; str. 210.

⁶³ Milićević, Josip. 1975. Narodni život i običaji na otoku Braču. *Narodna umjetnost*, 11/12 (1), 399–460; str. 4.

⁶⁴ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 209.

⁶⁵ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 39.

⁶⁶ Bepo Begović rođen je 2011., živi u Grohotama.

*Biskup od grada Mirea
Pastira dilo izvrši,
Raskošje svita potarvši
Višnji je život počeo.*

*Još tri muža pohodi
Suđeni na smrt ki bihu,
Uzroka smrti ne imahu
Dobri njih pastir oslobodi.*

*U strahu Božjem živeći,
Još od svoje mladosti
Zlamen pokaza svetosti
Dila duhovna slideći.*

*Divice s griha odvrati
Koje tijahu bluditi,
Zlata hti njima podiliti
Neka se mogu udati.*

*Učini mnoga čudesa
Bog svemogući po njemu
Videć ga vrsna u svemu
Poda mu milost s Nebesa.*

*Svi njega skupno molimo
Da nan gori pripravi,
Stanje u vičnjoj Državi
Kad se odovle dilimo.*

5.4. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije

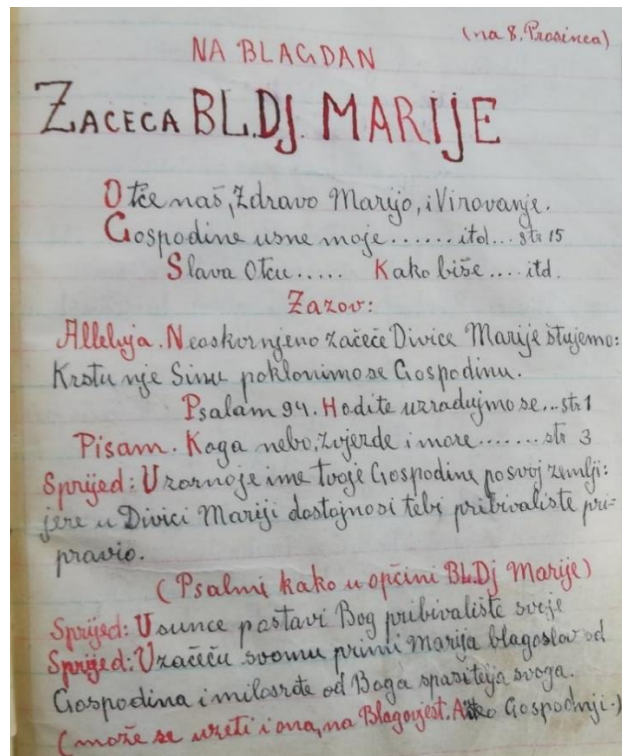
Dragić navodi da „Blažena Djevica Marija u otajstvu Božića uz malog Isusa ima glavnu ulogu”.⁶⁷ Pučka joj pobožnost u doba adventa posvećuje posebnu pozornost. Ta se pozornost očituje održavanjem zornica, ranojutarnjih misa. Što se samog blagdana tiče, ni svi kršćani ne znaju što se zapravo slavi te se on često zamjenjuje s događajem kada je Marija začela Isusa. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije slavi se 8. prosinca. Njime se uzvisuje Božja odluka po kojoj je Marija izabrana biti Isusovom majkom, posve ispunjena milošću i izuzeta od svakoga grijeha.⁶⁸ Dragić navodi da se bezgrješno začće izražava „poljupcem Bogorodičinih roditelja Zaharije i Ane”.⁶⁹

Nisu zabilježeni nikakvi šoltanski pučki običaji, no u crkvi svetog Stjepana u Grohotama pronađena je rukopisna zbirka u kojoj je zapisana sveta misa na blagdan Bezgrješnog začća Blažene Djevice Marije.

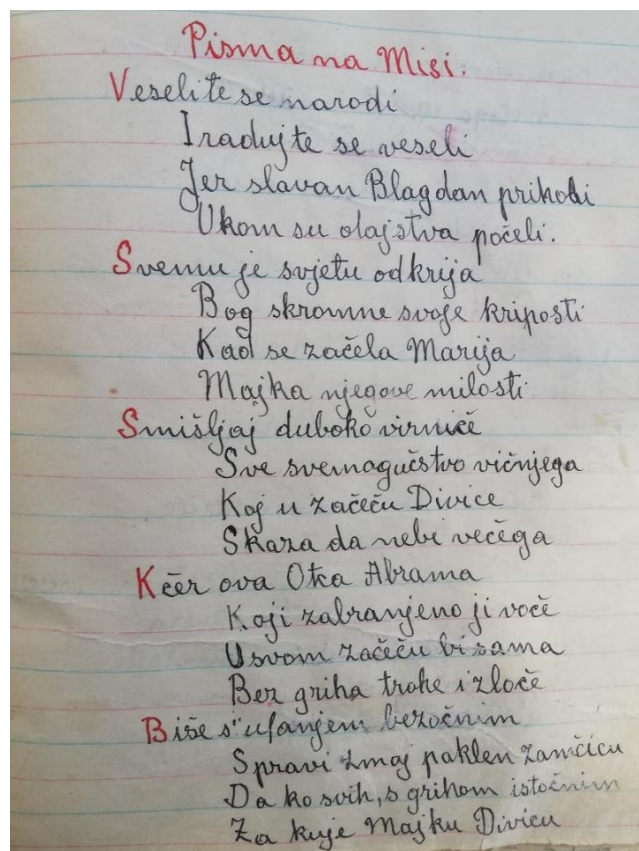
⁶⁷ Dragić, Marko. 2008. Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata. *Crkva u svijetu*, 43(3). 414–440.

⁶⁸ Preuzeto s: <https://www.bitno.net/vjera/bezgresno-zacece-blazene-djevice-marije/> (Datum pristupa: 17. 8. 2019.)

⁶⁹ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 135.

Slika 6. Sveta misa na blagdan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije, rukopisna zbirka nepoznatog autora pronađena u crkvi svetog Stjepana Prvomučenika u Grohotama

Slika 7. Sveta misa na blagdan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije, rukopisna zbirka nepoznatog autora pronađena u crkvi svetog Stjepana Prvomučenika u Grohotama

5.5. Materice

Materice ili *Majke nebeske* slave se drugu nedjelju prije Božića, a tog dana običaj je da muškarci ucjenjuju žene i traže otkup.⁷⁰ Ako se žene i majke ne iskupe, prijeti im se da će ih se objesiti. One bi se tada iskupljivale bademima, orasima ili jabukama.⁷¹

5.6. Sveta Lucija

Sveta Lucija rođena je 284. godine u Sirakuzi na Siciliji u bogatoj obitelji. Otac joj je umro dok je bila djevojčica. Majka Eutihija teško se razboljela. Velik dio imetka uzaludno su potrošili na liječnike. „Budući da nisu uspjele naći lijeka, Lucija i njezina majka krenule su na grob svete Agate u Kataniju. Na grobu se Luciji ukazala sveta Agata i rekla joj da joj je majka ozdravila i da će Krist po Luciji proslaviti Sirakuzu. Lucija je odlučila svoje imanje razdijeliti siromasima. Stoga ju je njezin mladić prijavio da je kršćanka. Luciju su onda prisiljavali da se žrtvuje rimskim idolima. Odbila je ponudu rekavši da poznaje samo jednoga Boga, Stvoritelja neba i zemlje te da je Njemu najdraža žrtva pomaganje siromašnima i udovicama. Priznala je da je sve svoje podijelila siromašnima i da joj je preostalo da i samu sebe žrtvuje Gospodinu. Sudac joj je zabranio govoriti te joj se rugao zato što je rekla da iz nje govori Božji Duh te joj zaprijetio da će je na silu osramotiti u javnoj kući pa da će je ostaviti Božji Duh. Kad je sudac pokušao odvesti Luciju u kuću bludnica, jaram volova nije ju mogao maknuti s mjesta. Nakon što je nije tako uspio osramotiti, naredio je da je poliju vrelinom uljem i smolom pa da je zapale. No vatra nije dolazila do nje. Sudac je potom dao da joj mačem probodu vrat. Prije smrti predviđjala je skorbu smrt Dioklecijana i prestanak progona kršćana. Njezino se predviđanje vrlo brzo ostvarilo.”⁷² Mučeničku smrt podnijela je 303. godine.

Štuje se kao višestruka zaštitnica – slijepih, staklara, krojača, ratara, pisara, vratar, kovača, tkalaca, lađara. Njezin se spomendan slavi 13. prosinca, kada se u posude sije pšenica⁷³, koja do Božića naraste 10 do 15 centimetara i služi kao ures na stolu za vrijeme blagovanja i kao ures kod božićne jelke.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Dragić, Marko. 2010. Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu. *Godišnjak Titius*. 3 (3). 123–174.

⁷² Dragić, Helena. 2017. Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenika. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (2). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru. Zadar; str. 244.

⁷³ U nekim mjestima Hrvati siju pšenicu na blagdan Svete Barbare ili na blagdan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije.

Pred sam blagdan šoltanske su žene govorile djeci:

*Sveta Luce bata,
na čigova će vrata.*

Djeci je to bio znak da moraju biti dobra. Stavljali su *bičvice pod blazinje*, a čim bi se probudili, gledali bi što im je sveta Luce donijela, nešto slatko ili šibu. Bogatoj je djeci donosila slatkiše, a ona siromašna dobivala su smokve, rogače ili bademe. Šoltani su vjerovali da sveta Lucija dolazi kroz *fumar*. Također, s obzirom na to da se približava zima, ali i duži dani, stari su govorili: *Sveta Luce, daj nan sunce*, što je povezano i s proricanjem kakvo će vrijeme biti sljedeću godinu.⁷⁴ Tih dvanaest dana od Svete Lucije do Božića u hrvatskoj tradicijskoj kulturi poznato je i kao *lucijanski dani*, *brojenice* ili *brojanice*.⁷⁵

Na Svetu Luciju postoje i neke ljubavne divinacije⁷⁶. Jednu od divinacija zabilježio je Dragić, a postojala je i na Šolti. Običaj je bio da djevojke, ponekad i mladići, na dvanaest papirića (negdje jedanaest, a negdje i trinaest) ispisuju imena svojih simpatija. Jedan bi papirić ostavili prazan. Od Svete Lucije do Božića, uglavnom nakon zornice, namjerno bi izgubili jedan papirić ili bi ga bacili u vatru, a poslije polnoćke otvorili bi papirić koji im je ostao. Vjerovali su da će se udati, odnosno oženiti osobom čije je ime ostalo zapisano na papiriću. Ako bi, pak, on ostao prazan, vjerovali su kako se ta djevojka neće udati, to jest kako se mladić neće oženiti u sljedećoj godini.⁷⁷ Nije poznato postoji li ta divinacija i danas.

I danas se na Šolti štuje sveta Lucija, no darivanje više nije zastupljeno koliko je nekad bilo. Sada veću ulogu darivanja ima sveti Nikola. Ipak, sveta Lucija i danas donese neku sitnicu djeci.

⁷⁴ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega ditiinstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 40.

⁷⁵ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*. 13 (1). 5–26; str. 7.

⁷⁶ Riječ divinacija dolazi od latinske riječi *divinatio*, -onis, f., a znači proricanje, gatanje, vraćanje.

⁷⁷ Dragić, Marko. 2014. Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka. *Ethnologica Dalmatica*, 21(1); str. 104.

5.7. Očići

Oci, Očići ili *Oci nebeski* slave se nedjelju prije Božića. Djeca ili žene tradicionalno od muškaraca traže da se otkupe.⁷⁸ Običaj je da se tog jutra djeca, djevojke i žene rano ustanu, uhvate oca u postelji i zavežu ga kako bi se on morao otkupiti.⁷⁹

5.8. Sveti Toma Apostol

Blagdan svetog Tome označava početak božićnih blagdana, a slavi se 21. prosinca. Sveti Toma Apostol bio je jedan od Isusovih učenika. Često se naziva i *nevjerni Toma* jer nije htio povjerovati u uskrsnuće Isusa Krista, kao ni u Marijino uznesenje na nebo. Isus ga je u svoje uskrsnuće uvjerio pozvavši ga da u njegov bok stavi svoju ruku, a Marija tako što mu je s neba bacila svoj pojas. Pozvavši i ostale učenike da krenu i umru s Kristom, Toma je širio Kristovo evanđelje sve do Indije, gdje je utemeljio Kristovu crkvu.⁸⁰

Tog se dana tradicionalno kolje ono što je pripravljeno za Božić. Na Šolti postoji izreka: *Sveti Toma, ubij prajca doma*. Ista je izreka zabilježena i u Kučinama kraj Splita.⁸¹ U narodu se govorilo i:

*Sveti Toma
ubij prajca doma
ko ga nima
da je bidan.*⁸²

Elezović navodi da su šoltanska djeca išla od svinjca do svinjca prateći tijek klanja. Ono je izgledalo tako da bi neki spretniji i jači muškarac udario svinju drvenim batom u čelo i tako je omamio. Zatim bi ostali „nalegli na svinju, a jedan bi zarinuo nož ispod vrata u srce” te bi u zdjelu hvatali krv i dodavali sol. Mrtvu svinju odnijeli bi u dvor ili u konobu, očistili je prvo vrućom vodom, a potom struganjem. Žene su čekale crijeva, od kojih bi kasnije napravile *kuline*

⁷⁸ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*. 13 (1). 5–26.

⁷⁹ Dragić, Marko. 2010. Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu. *Godišnjak Titius*, 3 (3). 123–174.

⁸⁰ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 137.

⁸¹ Isto.

⁸² Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mogega ditiinstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 40.

– crijeva punjena kupusom, salom i rižom. Djeca su čekala mjehur, od kojeg bi napravili loptu. Običaj je bio dio crijeva, mesa i iznutrica pokloniti prijateljima i kumovima.⁸³

5.9. Badnjak

Kako navodi Dragić, „Badnjak je folklorom najbogatiji dan u godini”.⁸⁴ S obzirom na običaje, obrede i pohode koji ga karakteriziraju, dijeli se na Badnje jutro i dan te na Badnju noć. Badnje jutro i dan karakteriziraju djeca, običaji i divinacije vezane za drvo badnjak, post i nemrs, priprava hrane za Božić, božićna svijeća, kićenje kuća, okućnica, polja, maslinika i sl., kao i blagoslov obitelji, domova, okućnica i polja.⁸⁵

Veliku važnost i dugu tradiciju u Hrvata ima i drvo badnjak. Dragić navodi da je najstariji spomen paljenja badnjaka u Hrvatskoj zapisan u dubrovačkom Statutu iz 1272. godine. U njemu se spominju pomorci koji polažu panj u vatru na Badnjak kako bi ih se za to nagradilo. Običaj paljenja badnjaka poznat je još i u Francuskoj, Njemačkoj, Portugalu, Engleskoj, ali i u drugim zemljama.⁸⁶ U većini se mjesta na ognjište stavljalo samo jedno drvo, a u nekim mjestima i po tri. Ono bi na Šolti uglavnom bilo deblo masline i česmine, a taj *hreb*, kako ga još znaju nazivati, morao je biti što veći kako bi mogao gorjeti sve do Sveta tri kralja. Obično bi domaćin unosio badnjak u kuću nakon što bi crkvena zvona zazvonila Zdravomariju. Ukućane su pozdravljali s: *Faljen Isus! Na dobro van doša Badnjak*, a oni bi uzvratili s: *Navike!*.⁸⁷ Obitelj je bila na okupu, badnjak se stavljao na ognjište, a molilo se Vjerovanje. Zatim bi glava obitelji badnjak poškopila blagoslovljenom vodom i činila znak križa izgovarajući riječi: *U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.*, te posipavši drvo pšenicom i zalijevajući ga vinom. Ono nije smjelo izgorjeti istu večer, već se palilo i za Novu godinu te za Sveta tri kralja. Isti su običaji zabilježeni i u nekim mjestima na Braču.⁸⁸

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi zapaljeno drvo badnjaka domaćin bi posipao žitom, na njega stavljao jelo, polijevao ga uljem i vinom, izgovarajući pritom nekakve obredne izreke. Također, drvo bi udarao tako da iz njega frcaju iskre. Vjeruje se da će iduća godina biti rodna i

⁸³ Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Baščina* 9. Općina Šolta. Grohote; str. 21–22.

⁸⁴ Dragić, Marko. 2014. Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. *Croatica et Slavica Iadertina* 10/2(10.); str. 399.

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Dragić, Marko. 2008. Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. *Crkva u svijetu*, 43 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 69.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Milićević, Josip. 1975. Narodni život i običaji na otoku braču. *Narodna umjetnost*, 11/12 (1). 399–460; str. 441.

plodna onoliko koliko gusto iskre budu letjele. Ostatci badnjaka nosili su se u polja, vrtove i maslinike, stavljali su se na žito i pčelinjake i u torove jer, prema tradicijskom vjerovanju, ono ima „plodonosnu i zaštitnu moć”.⁸⁹

Na Šolti se na Badnjak nije smjelo puno raditi. Hranile su se domaće životinje, sređivale su se kuće. Žene su pripremale *pršurate*, a djeca su išla po susjedstvu vidjeti jesu li ih i druge domaćice pripremile. Osim pršurata, radile su se i *hroštule* (kroštule), domaći kolač od tijesta pržen u ulju. Smjelo se jesti do ponoći, nakon toga više ne jer se sutradan trebalo pričestiti natašte. Na Badnjak su kuhali kiseli kupus i bakalar, a oni koji nisu imali bakalar, spremali su neku drugu vrstu ribe. Siromašne obitelji nisu kitile bor, ali su imale drvo badnjak, veliku maslinovu granu. Ta se grana držala na kominu i na njoj se pripremala hrana. Bogate obitelji imale su slamu na podu kuće, na nju bi napravile jaslice, a siromašne obitelji u svojim kućama nisu imale ni slamu ni jaslice, već je bila velika sreća samo ako su imali malenog Isusa.⁹⁰

Slične je običaje zabilježio i Sule: na Badnji dan radilo se jako malo, uglavnom bi ljudi na svojim posjedima brali hranu za životinje za nadolazeće dane. Ubrali bi i bor koji će okтити te drvo badnjak. Tog su dana bili na kruhu i vodi. Domaćice su sređivale kuće i frigale pršurate, koje se nisu smjele jesti sve do povratka s polnoćke.⁹¹

Što se tiče hrane koju su Šoltani imali na stolu, uglavnom bi jeli kupus ili zelje. Sva se hrana kuhala na ognjištu na kojem je lagano gorio badnjak. Bogatije obitelji imale su kuhani bakalar, a one siromašne suhe girice ili bukve. Ribarske obitelji na Badnjak bi skuhalo brudet od suhog ugora ili suhe hobotnice. Poslije večere kitio se ubrani bor, a jaslice su radili samo oni koji su imali kipiće.⁹²

Rajković navodi da su na Badnjak gaštaldi bratovštine obilazili mjesto i prikupljali drva koja su donosili pred crkvu. Navečer bi zapalili vatru, koja je gorjela sve dok bi bilo drva.⁹³

U današnje se vrijeme dio tradicije izgubio, no ne samim nemarom ljudi, već postoje različiti uzroci tomu, a najveći je uzrok moderno doba. Mali broj ljudi još uvijek ima domaće životinje. Nadalje, nije zabilježeno paljenje drva badnjaka, a razlog tomu vjerojatno leži u

⁸⁹ Vitez, Zorica. 1998. Blagdani tradicijskoga kalendara. *Hrvatska etnografija*. Matica hrvatska. Zagreb; str. 192.

⁹⁰ Kazala Arsenija Burica (rođ. 1938. u Grohotama na Šolti).

⁹¹ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega ditiinstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split, str. 41.

⁹² Isto.

⁹³ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 203.

činjenici što kamini više nisu unutar kuće kao i prije, već van kuća ili u kućicama koje služe za pečenje i kuhanje, ali i u tome što su sada u kućama manje peći na drva ili se kuće griju na struju. Također, prirodne borove i čemprese zamjenjuje se umjetnim jelkama koje su se popularizirale zadnjih godina. Neke ih obitelji okite za vrijeme adventa, a neki čekaju Badnju večer. Za ukrašavanje bora i namještanje jaslica zadužen je ženski dio obitelji, a muškarci donesu bor i mahovinu te postavljaju svijeće po okućnici. Pozitivna promjena koju je donijelo moderno dobra svakako je ta što si svi koji ukrašavaju bor mogu priuštiti i jaslice. Nažalost, postoje oni koji si još uvijek ne mogu priuštiti bogatiji stol, ali postoje dobri ljudi na otoku koji im rado pomognu.

Domaćice od ranog jutra sređuju kuću te pripremaju kolače i hranu za sutradan. Ipak, ne obavljaju se nikakvi veći fizički poslovi. Poslijepodne i navečer mladost se okuplja u kafiću ili kod nekog u kući, uz priču ili neku društvenu igru. U međuvremenu se svi vrate svojim domovima na obiteljsku večeru. S obzirom na to da se i dalje štiju post i nemrs, na jelovniku se najčešće može naći tradicionalni bakalar. Poslije večere mladost se opet okuplja, ide na polnoćku. Nakon polnoćke idu kući ili pak nastavljaju druženje.

U noći s Badnjaka na Božić domove posjećuje i Djed Božićnjak koji u kuće ulazi kroz dimnjak i djeci ostavlja poklone pod okićenim borom. Odjeven je u crveni plašt, na nogama ima crne čizme, lice mu krase duga sijeda brada te nosi kapu, ali ne mitru poput svetog Nikole, već običnu crvenu. Djeca Djedu Božićnjaku napišu pismo u kojem izraze svoje želje, a on im ih ispuni. Pokloni se otvaraju ili nakon polnoćke ili rano ujutro, čim djeca otvore oči.

5. BOŽIĆNO VRIJEME

Božićno vrijeme u hrvatskog tradicijskoj kulturi obuhvaća sljedeće blagdane: Božić, Svetog Stjepana, Svetog Ivana, Nevinu dječicu, Staru godinu ili Silvestrovo, Novu godinu te Sveta tri kralja. Unatoč tomu što imaju sve odlike kršćanskog, ili bolje rečeno katoličkog proslavljanja blagdana, hrvatski božićni običaji sačuvali su i elemente pretkršćanskog porijekla usredotočene na tradiciji zimskog solsticija i početka nove godine. Stoga etnolozi tumače da je razlog preklapanja božićnih i novogodišnjih običaja posljedica mijenjanja kalendara i pomicanja datuma slavljenja Nove godine. Naime, u vrijeme kad su Hrvati na ovim prostorima prihvatili kršćanstvo, Božić i Nova godina slavili su se na isti datum, 25. prosinca. Na novi datum premjestili su stare novogodišnje običaje koji su se prije toga slavili početkom ožujka. Tako je narod, slijedeći kalendarske promjene, mijenjao i svoje običaje, ali ponekad je ustrajao na starim datumima, zbog čega se mogu naći mnogobrojne sličnosti tradicija u razdoblju od kasne jeseni do proljeća. Nadalje, to se ispreplitanje može vidjeti i u jeziku. Tako se za Novu godinu često čuje naziv *mali Božić*, a Badnjak i Božić često se nazivaju *mladim ljetom*. To potvrđuje i pjesma *Narodi nam se Kralj Nebeski*, koja u pripjevu kaže: *Na tom mladom ljetu veselimo se...*, u kojoj se pojam *mlado ljetu* odnosi na Božić, dan Isusova rođenja.⁹⁴

Božić, svetkovina Rođenja Gospodinova, otajstvo utjelovljene Božje Riječi, slavi se 25. prosinca. Kroz povijest je bilo mnogo nedoumica oko točnog datuma Isusova rođenja, a prvi poznati spomen da se Božić slavi na taj datum datira još iz 354. godine. Braica navodi da slavljenje Božića na taj datum korijene nalazi u rimskoj antici jer je rimski car Aurelijan 25. prosinca proglasio *dies natalis solis invicti*, odnosno rođendan nepobjediva sunca.⁹⁵

Liturgijska je boja Božića bijela jer ona simbolizira puninu svih boja, rasvjetljenje tame te milost Božjeg djela spasenja.⁹⁶ Jaslice vjernicima približavaju događaj Isusova rođenja, a blagdansko raspoloženje i prigodne pjesme izražavaju radost jer su se po Njegovu rođenju očitovale Božja dobrota i ljubav prema svim ljudima.⁹⁷

⁹⁴ Vitez, Zorica. 1998. Blagdani tradicijskoga kalendara. *Hrvatska etnografija*. Matica hrvatska. Zagreb; str. 192.

⁹⁵ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji, *Ethnologica Dalmatica*. 13(1). 5–26; str. 6.

⁹⁶ Preuzeto s: <https://www.vjeraidjela.com/bozic-svetkovina-rodenja-gospodinova/> (Datum pristupa: 19. 10. 2019.).

⁹⁷ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 143.

Elezović navodi da je Božić „bio i ostao najdraži i najljepši blagdan: dan mira i ljubavi, obitelji i djeteta”, koji se u prošlosti očitovao na dvije izvanjske strane: slamu koja je bila rastrta na tlu kuće i drvu badnjak, a danas je više „folklor i obiteljsko-socijalna manifestacija”.⁹⁸

Rajković navodi da se u razdoblju između dvaju svjetskih ratova nije održavala polnoćka, već samo ranojutarnja misa, koja bi počinjala u tri ili četiri sata u noći i trajala sve do zore.⁹⁹ Danas se, osim polnoćke, služi samo jedna božićna misa, a prije su se služile tri svete mise. Sule navodi da je upravo zbog toga na Šolti postojala uzrečica: *Moli Boga za Boga i tri mise božićne*.¹⁰⁰ Prva sveta misa bila je oko dva ili tri sata u noći. Sve se orilo od božićnih pjesama koje nikog nisu ostavljale ravnodušnim. Druga sveta misa bila je oko devet sati ujutro. Tradicija je bila da se ljudi po izlasku iz crkve okupe te jedni drugima čestitaju ili samo uz rukovanje ili uz rukovanje i ljubljenje u obraz. Nakon toga išlo se čestitati susjedima i kumovima, a čestitalo se riječima: *Na dobro van došlo porojenje Gospodinovo*.¹⁰¹ Pri posjetu nečijoj kući mora se, makar samo simbolično, uzeti ponuđena hrana i piće, s tim da se hrana smije odbiti, ali piće nikako jer se to smatra uvredom za domaćine. Hrana se, ako se uzme, ne mora pojesti do kraja. Dapače, smatra se poželjnim ostaviti nešto na tanjuru (takozvani šoltanski bokun). No, čaša se mora ispiti do kraja jer se to smatra znakom prisnosti i povjerenja.¹⁰²

Kuće su bile pune ljudi, stolovi puni „pršurat, suhih smokav, istučenih mendul, rakije, prošeka i kruškovca ča bi ga naše matere učinile same”.¹⁰³ I božićni je ručak bio bogatiji nego inače – juha, lešo meso i pečena prasetina. Rijetko u kojoj kući našao bi se još i *mendulat*¹⁰⁴, koji se jeo samo na Božić. Elezović navodi da su se od slatkiša na stolu mogli naći još i *hroštule*, *baškotini* i kolači. Nisu to bili kolači kakve danas poznajemo, već nezaslađeno prepečeno tijesto savijeno u krug, a umakali su se u prošek.¹⁰⁵ Vitez navodi da se na temelju zapisa iz različitih krajeva Hrvatske može vidjeti da su i najsiriromašnije obitelji na Božić nastojale obilno jesti, čak i kad bi time iscrpili sve svoje mogućnosti, stoga su se na stolovima mogli naći bravlje, svinjsko ili pureće pečenje. No, ono ipak nije ukazivalo na materijalno bogatstvo obitelji, već su te

⁹⁸ Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Baščina* 9. Općina Šolta. Grohote; str. 21.

⁹⁹ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 203.

¹⁰⁰ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 42.

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² Županov, Josip. 1990. Sociologija svakodnevnog šoltanskog života. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 196.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Mendulat, mandulat ili bademovac jest slastičarska i tvornička poslastica s bademom. Preuzeto s: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1xiWhc%3D (Datum pristupa: 10. 10. 2019.).

¹⁰⁵ Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Baščina* 9. Općina Šolta. Grohote; str. 22.

životinje imale određenu simboliku. Vjerovalo se, naime, da će one donijeti napredak i blagostanje.¹⁰⁶

Za vrijeme ručka na stolu je gorjela svijeća. Sule navodi da je postojala tradicija gašenja svijeće vinom, no ona se davno izgubila.¹⁰⁷ Iste je običaje prepričala Burica, s tim da je nadodala da su imućniji na Božić pili kavu, a siromašni mlijeko koje su im davale njihove životinje. Ispričala je ukratko i kako se predvečer opet išlo u crkvu, zatim kući na večeru, a nakon večere na ples. Plesovi su se prvo održavali po kućama, a zatim u Zadržnom domu (današnji Dom kulture). Na pitanje kako su se odijevali za ples, Burica je rekla:

„O... Kako je ko jema. Ko je bi bogatiji, jema je boje. Ko je bi siromah... Ja san imala jednu veštu koju mi je bi posla barba iz Amerike, crna, široka doli. To ti je bila svetinja... Ili suknju, ako si jema, i bluzu. Muški su oblačili gaće i košuju.”¹⁰⁸

Također, bio je običaj na Božić odjenuti novi komad odjeće. Postojala je izreka: *Ko na Božić ništo nova ne obuče, majur mu se u guzicu zavuče*.¹⁰⁹ Istu je izreku od zaborava sačuvao i Mateljan¹¹⁰, a i sama autorica ovog rada sjeća se da su stari to uvijek govorili djeci. Slična je izreka zabilježena u Kaštelima: *Tko na Božić nova ne obuče, tome led se u kosti uvuče*.¹¹¹

Braica navodi kako je tih dana i pucnjava bila redovita. Pucalo se u znak veselja na Badnjak, na Božić i na Sveta tri kralja, a pucali su najčešće mladi kako bi odagnali zle sile jer je, prema vjerovanju, buka bila obrana od svih zlih bića i na taj ih se način moglo otjerati iz mjesta. U Splitu i Kaštelima postojali su *nanuncini* i *tondini*. Tondin je metalna cijev s ručkom, s jedne strane zatvorena, a s druge otvorena kako bi se mogla napuniti sumporom, barutom, fosforom ili klorom, nakon čega bi se u otvor stavila i manja cijev s kojom bi se udaralo u zid.¹¹² Tondini su bili zastupljeni i na Šolti, što potvrđuje i Elezović, dodajući kako su postojale i puškarice.¹¹³ To su bile pucaljke napravljene od komada oraha ili smokve, promjera četiri do pet centimetara i dužine deset do petnaest centimetara. Sredina grane izdubila bi se te bi se od česmine napravio zatvarač koji je imao dva dijela – dio koji je ulazio u puškaricu i ručku. Na

¹⁰⁶ Vitez, Zorica. 1998. Blagdani tradicijskoga kalendara. *Hrvatska etnografija*. Matica hrvatska. Zagreb; str. 196.

¹⁰⁷ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 42.

¹⁰⁸ Kazala Arsenija Burica (rođ. 1938. u Grohotama na Šolti).

¹⁰⁹ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 42.

¹¹⁰ Mateljan, Nikola. 2018. Prosinac u dneve one, davne. *Kameni brod*. Redak. Split; str. 50.

¹¹¹ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica* 13(1); str. 11.

¹¹² Isto.

¹¹³ Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Baščina* 9. Općina Šolta. Grohote; str. 23.

otvor puškarice stavljao se komad krpe, a na izlaz zrno peleginke ili lovora. To se zrno stavljalo u cijev tako što se puškarica pritiskala o zid. Zatvarač se morao potisnuti na kraj cijevi kako bi nabijeni zrak izbacio zrno peleginke i lovora, pri čemu bi se začuo pucanj.¹¹⁴

Osim toga, Šoltani su pravili i *fugase*, eksplozije u tlu. Iskopali bi rupu u koju su stavljali karbid¹¹⁵, a u rupu bi stavili fitilj od papira te u rupu ulili vodu. To bi prekrili limenkom kojoj bi probušili dno, zatrpali i zapalili fitilj. Karbid je u spoju s vodom razvijao plin koji bi u dodiru s plamenom eksplodirao. Limenka bi odletjela, a djeca su se nadmetala čija će limenka više odletjeti.¹¹⁶ Bilo je i takozvanih *kapsula*, malih eksplozivnih smjesa zalijepljenih na papir promjera pet do šest milimetara. Te su se smjese stavljale u mali pištolj, a eksplodirale bi udarcem okidača. Ti pucnjevi nisu bili dovoljno jaki, pa bi neki znali napraviti paket kapsula koji bi stavili na kamen i udarali čekićem, što je bilo opasnije.¹¹⁷

Vremena su se promijenila, a s vremenom se promijenila i šoltanska tradicija. Sveta misa u Grohotama slavi se ujutro. Prije i nakon mise ispred crkve ljudi čestitaju Božić jedni drugima. Stariji uglavnom pođu kućama, a mlađi se okupljaju u kafiću. Obitelji koje inače ne žive u istim kućama okupe se za blagdane u jednoj kući. Nekad se okupe kod roditelja, u kući u kojoj su odrastali, a nekad djeca i unučad pozovu roditelje u svoju kuću. Stolovi su puno bogatiji nego prije, često se može naći juha za predjelo, a pečeno meso za glavno jelo. Također, domaćice pripreme više vrsta suhih i kremastih kolača kako bi ih bilo dovoljno za ukućane, ali i za goste koji će doći. Zadržala se tradicija čestitanja po kućama, tako da se još uvijek domovi napune svim generacijama. Smatra se uvredom odbiti domaćina, stoga se u svakoj kući pojede i popije. Svi su raspoloženi, iz kuća se čuje smijeh, a u nekim se kućama zasniva i zapjeva. Tako u Grohotama posljednjih nekoliko godina jedna obitelj u svojoj kućici okuplja mladost i one srednje životne dobi. Svi se druže do sitnih sati, a redovito se i zapjeva uz harmoniku i gitaru. I stariji drže do tradicionalnih okupljanja, stoga se može naći još društava i kuća u kojima se narod okuplja uz ples i pjesmu, najčešće dalmatinsku.¹¹⁸

Božić se na Šolti smatrao i početkom kolenda. Kolende označuju način čestitanja pjesmom. Dragić navodi da se kolede ili kolende u Hrvatskoj prvi put spominju „u

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ Spoj kalcija s ugljikom, sredstvo za rasvjetu. Preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Datum pristupa: 21. 10. 2019.).

¹¹⁶ Elezović, Dobroslov. 2002. Božići moga djetinjstva. *Bašćina* 9. Općina Šolta. Grohote; str. 23.

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ Usp. Dragić, Marko. 2018. Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja. *Croatia et Slavica Iadertina* 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru. Zadar. 189-230.

dubrovačkom Statutu iz 1292. godine”, a znači „skupno pjevanje muške djece, mladića pa i odraslih ljudi”.¹¹⁹ Vitez navodi da po nekim tumačenjima porijeklo kolenda, kolendarskih ophoda i običaja svoje korijene vuče iz antičkog folkloru jer su tim imenom stari Rimljani nazivali prvi dan u mjesecu, ali ga se može dovesti i u vezu sa Slavenima, povezujući to ime sa slavenskom božicom plodnosti.¹²⁰ Miličević navodi da su kolende poznate još iz poganskog doba južnih Slavena te je, unatoč tomu što im je naziv latinskog porijekla¹²¹, običaj kolendanja poznat kao slavenski običaj.¹²² Bezić navodi da su se kolende na Šolti izvodile u vremenskom razdoblju od Božića do Sveta tri kralja, a njihova se tradicija izgubila pedesetih godina XX. stoljeća.¹²³ Koledari, na Šolti poznatiji kao kantaduri, išli su po kućama te pjesmom čestitali blagdane, očekujući darove domaćina. Rajković navodi da su *kolendaši* obično bili grupa od pet do osam muškaraca koje je predvodio jedan od njih. On bi, znajući dobro koje će kuće posjetiti, pomno smišljao prigodne tekstove. Također, kolende se nisu pjevale u svakoj kući, već samo u uglednijim obiteljima, a često su pjevači prednost kolendanja davali svojoj rodbini i svojim prijateljima. Izvođači bi se pojavili bez prethodne najave, praćeni pucanjem pištolja ili kremenjača. Obitelji u čije su domove dolazili kolendaši smatrali su to velikom čašću. Kolendaši su prvo morali pitati domaćina smiju li pjevati, a tek kad bi dobili dopuštenje započeli bi pripremljenu kolendu. Šoltanske kolende sastojale su se od triju dijelova – prvi je dio bio pozdrav ukućanima, drugi je bio refren čiji je sadržaj ovisio o blagdanu na koji se kolendalo, a u trećem su se dijelu spominjali ukućani. Domaćini su bili dužni pozvati kolendaše u kuću te ih počastiti pršuratama, baškotinima, vinom, rakijom i prošekom. Nekad bi kolendaši dulje ostali kod nekog pa bi pjevali i druge pjesme. Osim što su kolende doprinosile boljem raspoloženju u vrijeme blagdana, doprinosile su jačanju prijateljstava te boljem povezivanju mještana.¹²⁴ Dragić navodi da su koledarske pjesme uglavnom svjetovne, iako se motivi u pjesmama isprepliću s onima iz adventskih i božićnih lirskih pjesama. Te su pjesme veselog karaktera, u njima se često spominju ukućani. Nakon pjesme bio je običaj počastiti pjevače hranom i pićem.

¹¹⁹ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 27.

¹²⁰ Vitez, Zorica. 1998. Blagdani tradicijskoga kalendara. *Hrvatska etnografija*. Matica hrvatska. Zagreb; str. 197.

¹²¹ Koleda je nazvana prema grčkom i latinskom glagolu *caleo*, 2. što znači zazivati, pozivati, sazivati. Usp. Dragić, Marko. 2008. *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 1. Split, 22.

¹²² Miličević, Josip. 1975. Narodni život i običaji na otoku Braču. *Narodna umjetnost* 11/12 (1). 399–460; str. 444.

¹²³ Bezić, Jerko. 1990. Folklorna glazba otoka Šolte. *Otok Šolta*. Ur: Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 234.

¹²⁴ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur: Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 204.

Pronađeno je nekoliko šoltanskih kolenda, one su slične, no u svakoj se poneki stih razlikuje, što će se vidjeti u nastavku rada:

*Došli smo van kolendati da nan date večerati
oli koju smokvicu oli koji rogačić,
na dobro van doša Božić.
Prošli su Božići,
došlo Mlado lito,
nisan te darova moja zlatna kito,
ali eto idu vodokrsni Kraji,
kad se no dariju meju sobon dragi.¹²⁵*

Šoltanske kolede zabilježili su Sule i Mihovilović:

*Pukla grana od orija
faljen Isus i Marija.
Priko svega sela prošli
na poštena vrata došli.....
Pa onda:
Dajte smokvu oli grozdić
na dobro van doša Božić.
Otvorite škafetine
izvadite galetine.
Otvorite ormarune
izvadite botiljune.¹²⁶*

*Lipa grana od orija,
Faljen Isus i Marija,
Priko svega sela prošli,
Na poštena vrata došli,
Došli smo van kolendati,
Da nan date večerati.
Mi van ništa na pitamo,*

¹²⁵ Mateljan, Nikola. 2018. Prosinac u dneve one, davne. *Kameni brod*. Redak. Split; str. 54.

¹²⁶ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega ditiinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 43.

*A što date sve primamo:
Jednu krušku, jedan grozdić,
Na dobro van doša Božić,
Po Božiću sveti Stipan,
Po Stipanu sveti Ivan,
Po Ivanu svi Mladenci,
Po Mladinci mlado lito,
I Tri kralja stanovito!
Oku kuće rastu ždrače,
Frigajte nan pršurate,
Otvorite škafetine,
Izvadite baškotine,
Otvorite ormarune,
Izvadite botiljune.
A za našu trud i muku,
Ispecite jednu tuku.¹²⁷*

Međutim, postojale su i kolende vjerskog karaktera. Jedna od njih poziva pastire vidjeti novorođenog Kralja:

*Oj, pastiri, pojdite,
Sina Božjeg vidite,
Dare mu donesite
Od Višnjega Boga
Amen.¹²⁸*

Dugi niz godina zvuci kolenda nisu odzvanjali šoltanskim kućama, ulicama i trgovima. No, prije dvije godine kolende su oživjele. Naime, nekolicina ljudi iz različitih mjesta otoka odlučila je oživjeti dugogodišnju tradiciju kolendanja te je tako spasiti od zaborava, ali i potaknuti mlađe generacije da im se pridruže u pjesmi, druženju i čestitanju blagdana. Muško-ženska skupina kolendaša išla je po svim mjestima i pjevala. Bili su u Stomorskoj, gdje su pjevali uz rivu i gdje su ih Stomorčani dočekali s veseljem i kolačima. U Gornjem Selu posjetili

¹²⁷ Mihovilović, Miro. 1990. Šolta kroz stoljeća. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 258.

¹²⁸ Otpjevala Arsenija Burica.

su nekoliko kuća za koje su znali da će im se domaćini razveseliti i s radošću prihvatiti pjesmu. Pjesma nije zaobišla ni Donje Selo, a ona se mogla čuti na njihovu *starome putu*. U Grohotama je to pak bilo *ispri butige*, a u Srednjem Selu ispred crkve. Što se tiče samih pjesama, izvode se one najpoznatije božićne, poput *U se vrime godišća* ili *Tiha noć*, ali i starih šoltanskih kolenda koje su navedene ili će biti navedene u ovom radu.¹²⁹

I tradicijsko pučko pjevanje veoma je važno, pogotovo na blagdane. Župni zbor Grohota čuva od zaborava i izvodi stare napjeve kao što je *Pismu novu sad pivajmo* koja slavi Isusa i Mariju. O arhaičnosti napjeva svjedoče riječi poput *neprocinjén, saranište, slaki*:

<i>Pismu novu sad pivajmo,</i>	<i>Srce Sina medno milo,</i>
<i>Pivajuć se izminimo.</i>	<i>Srce Majke meda vrilo.</i>
<i>Mi od Sina zapivajmo,</i>	<i>Sin je Raja Raj i sladost,</i>
<i>Mi od Majke odpivajmo.</i>	<i>Mati Raja slast i radost.</i>
<i>Sinka s Majkon slavimo.</i>	<i>Slatka Mati, sladak Sin.</i>
<i>Faljen slaki Isus budi</i>	<i>Isus ljiljan odabrani,</i>
<i>I Marija od svih judi!</i>	<i>A Marija ljiljan rani.</i>
<i>Faljen Sinak po sve vrime</i>	<i>On odabran cvit jubjeni,</i>
<i>I prislaka Majka s njime.</i>	<i>Ona ruža, cvit rumeni.</i>
<i>Faljen Isus s Marijon!</i>	<i>Cvitak Mati, cvitak Sin.</i>
<i>Isus Sin je Oca Boga,</i>	<i>Sin je stablo od života,</i>
<i>Diva mati Oca svoga.</i>	<i>Mati plod je i lipota.</i>
<i>On Sin svrhu svih sinova,</i>	<i>Sin grozd cipra čudno plodna,</i>
<i>svrh svih mater Majka ova.</i>	<i>Mati loza Bogorodna.</i>
<i>Majka Božja, Božji Sin.</i>	<i>Rajska loza, rajski grozd.</i>
<i>Čudno Sinka čovičanstvo,</i>	<i>Isus slaka duša mana,</i>
<i>Čudno Majke divičanstvo.</i>	<i>Od Marije svitu dana.</i>
<i>On je čudo od čudesu,</i>	<i>Isus duša voda živa,</i>
<i>Njoj se čude sva Nebesa!</i>	<i>A studenac živi Diva.</i>
<i>Majka Diva, čovik Bog.</i>	<i>Život Mati, život Sin.</i>
<i>Slavno Sina veličanstvo,</i>	<i>Isus dragi je kamenak,</i>
<i>Slavno Majke dostojanstvo.</i>	<i>Mati zlatni je prstenak.</i>
<i>Slave Sinka rajski dvori,</i>	<i>Isus biser neprocinjén,</i>

¹²⁹ Kazala Marija Bezić Muštra (rođ. 1947. u Grohotama).

Slave Majku rajski kori.
Slava Sinu, slava njoj.
Majka Sinka svemoguća,
Oblast Majke primoguća.
Sinak sviton vlada svime
I Marija vlada s Njime.
On Kraj, ona Krajica.
Sin je ures od Nebesi,
Mati s njime nebo resi.
Sin je sunce rajskih dvora,
Mati misec, Zvizda zora.
Mati Nebo, Sin je Raj.
On lipoton Raj nadsiva,
Ko nju gleda, Raj uživa.
Sin je lice zora draga,
Mati lipa sva i blaga.
Lipa Mati, lip je Sin.
Dva su sunca Sina oči,
Majke zvizde vedre oči.
Pogled Sinka jubav živa,
Sva je jubav Mati Diva.
Jubav Mati, jubav Sin.

Od biserne krvi učinjen.
Biser Mati, biser Sin.
Isus lik je naših griha,
Mati sisa od sirota.
Isus kori svojih likon,
Mati svojih slakin mlikon.
Hrani duše, liči Sin.
Isus vrutak sve vridnosti,
Mati vrutak sve milosti.
Svaki od nje milost prima,
Svaki po njoj milost prima.
Dili Mati, daje Sin.
Isus svima saranište,
Mati svima utočište.
Isus Oca za nas prosi,
Mati naše prošnje nosi.
Mati Sinu, Ocu Sin.
Falu, dakle, Sinu dajmo,
Falu Majci s Njin pivajmo.
Sinku fala, Sinu dika,
Fala Majci u vik vika.
Faljen Isus s Marijon. Amen.¹³⁰

Pjesma *U se vrime godišća* na Šolti ima veliku i dugu tradiciju pjevanja u božićno vrijeme. Njezina se arhaičnost može vidjeti u tome što ima ikavski odraz jata¹³¹ (*Divice, procvita*), pojedini su glagoli u imperfektu (*stavjaše, pivaše*), a očita je i depalatalizacija¹³² (*Krajice, jubjaše*).

U se vrime godišća
Mir se svitu navišća:

Kog obeća Bog dati
I na svit in poslati,

¹³⁰ Elezović, Milan. 2014. *Tebe Boga hvalimo*. Element. Zagreb; br. 222.

¹³¹ Odraz ili refleks jata jest ostvaraj praslavenskog glasa jata (ě), koji se u hrvatskom jeziku ostvaruje kao ije, je, e ili i.

¹³² Depalatalizacija je pretvaranje mekih (nepčanih) suglasnika u tvrde (nenepčane). Preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (Datum pristupa: 23. 10. 2019.).

*Porodenjen Ditića
Od Dvice Marije.
Od pričiste Dvice,
I nebeske Krajice,
Anđeoske Cesarice,
Svete Dive Marije!
Diva Sina rodi,
Đavlu silu svu slomi,
A kršćane oslobodi
Sveta Diva Marija.
U jasle ga stavjaše,
Majka mu se klanjaše,
Ter ga slatko jubjaše
Sveta Diva Marija.
Anđeli mu služahu,
Novu pismu pivahu,
Od Njeg milost prošahu
Sveton Divon Marijon.
U ponoć se Bog rodi,
Nebo, zemju prosvitli,
Ko u podne svitlost bi,
Sveton Divon Marijon.
Zrak izađe zornice,
Od pričiste Dvice,
Anđeoske Cesarice,
Svete Dive Marije.
Svako svita stvorenje
Ima sada veseje,
Božje štujuć rođenje
Od Dvice Marije.
Oci u limbu pivaše
Kad te glase slušaše
Da Bog rođen bijaše*

*Ter iz tmina puštati
Sveton Divon Marijon.
Tog žejahu vidjeti
I s vesejen primiti
Pa š Njin navik živiti
Sveton Divon Marijon.
Anđel pride nebeski,
Ter pastirim navisti
Prevelike radosti
Od Dvice Marije.
O, pastiri, tecite,
Stada vaša pustite,
Sina Božjeg vidite
Sveton Divon Marijon.
Tad pastiri pođoše,
Sina Božjeg nađoše
Ter mu hvale dadoše
Koj' u tminam stajahu
I bez svitla bijahu,
Sina Božjeg čekahu
Od Dvice Marije.
Sveton Divon Marijon.
Slavu vičnu vidiše
Ter se vele čudiše,
Bogu poklon činiše
Sveton Divon Marijon.
I to čudo procvita
Nad tin Krajen od svita,
Kog uboga, čestita
Povi Majka Marija.
Kraj u jaslam ležaše,
A odiće nemaše,
Jer uboštvo jubjaše*

*Od Divice Marije.
Slava Bogu višnjemu,
Gospodinu našem,
I čoviku smirnomu
Sveton Divon Marijon.*

*Sveton Divon Marijon.
Teb', Isuse, falimo,
Sveto trojstvo slavimo,
Majku Tvoju častimo,
Svetu Divu Mariju.*

6.2. Sveti Stjepan Prvomučenik

Sveti Stjepan Prvomučenik slavi se dan nakon Božića, 26. prosinca. Prvi kršćanski mučenik bio je jedan od sedmorice đakona u crkvenim počecima, a poštovanje je zavrijedio svojom dosljednošću življenja i djelovanja, odnosno brigom za siromašne i nemoćne te snagom i milošću kojom je utjecao na ljude. U kršćanskoj je ikonografiji prikazan kao mladić u đakonskoj odjeći koji u jednoj ruci drži kamen, a u drugoj palmu koja simbolizira mučeništvo. Prema tradiciji u Hrvatskoj na taj se dan odlazi u posjet rodbini i prijateljima kako bi im se čestitao Božić.¹³³

*O, Stipane, kruno sveta, ti si oganj znameniti, koji gori zimi i liti.*¹³⁴

Stanovnici Grohota izabrali su svetog Stjepana za svojeg patrona te su osnovali istoimenu bratovštinu. Zbog toga je ovaj blagdan imao veliku i vjersku i narodnu tradiciju. U prošlosti je započinjao paljenjem ognja pred crkvom, koji su već u zoru palili *naučitej* i *gaštaldi*¹³⁵. Taj je oganj svojom simbolikom, ali i topline, okupljao velik broj ljudi. U crkvi su se pjevali *lecijuni*, nakon čega bi uslijedio svečani *Tebe Boga falimo*. Svetu misu služila su tri svećenika. Poslije svete mise narod se okupljao i družio uz oganj u crkvenom dvorištu. Poslijepodne se održavala večernja misa s velikom procesijom oko Grohota. Mateljan navodi da su u procesiji prvo išla djeca u dvoredu sa zastavom sv. Alojzija, zatim naučitej sa zastavom u pratnji s dvama gaštaldima. Nakon njih išli su u dvoredu bratimi Bratovštine svetog Stjepana, a iza njih Bratovština Gospe od Ruzarija sa svojom zastavom. Slijedile su ih članice Presvetog Srca Isusova¹³⁶ i kantaduri. Iza njih išao je kip svetog Stjepana pa ostatak puka. Kip su nosili članovi

¹³³ Preuzeto s: <http://www.laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Sveti-Stjepan,-prvomucenik-uzor-u-krscanskoj-lju.aspx> (Datum pristupa: 11. 9. 2019.).

¹³⁴ Mateljan, Nikola. 2018. Svetkovina svetoga Stipana. *Kameni brod*. Redak. Split; str. 52.

¹³⁵ Naučitej i gaštaldi članovi su bratovštine.

¹³⁶ Djevojačko društvo Presvetog Srca Isusova na Šolti više ne postoji, no ta se tradicija sačuvala u Starom Gradu na otoku Hvaru. Svake godine primaju djevojke sedmog razreda osnovne škole. One su u ophodu obučene u bijele haljine, oko vrata nose medalju Srca Isusova, na rukama bijele rukavice, a preko glave bijeli veo. Preuzeto s: <https://stari-grad.hr/?show=11437&nid=67573> (Datum pristupa: 11. 9. 2019.).

bratovštine, odjeveni u duge bijele kute koje se i danas nose, iako sama bratovština više ne postoji. U procesiji je ponekad sudjelovao i Šoltanski glazbeni zbor *Olinta*, koji je danas obavezni dio procesije.¹³⁷ Lijepa sjećanja na stara vremena i procesiju opisala je Arsenija Burica:

„Kako je izgleda presesjun? Lipo. Jer je bilo puno svita. Onda su hodile žene, nosile su bandire. To su bile ženske koje su bile učlanjene u Srce Isusovo. Jemale su medalje crvene od Srca Isusova i one su nosile prvu bandiru. Najprin su hodili dica pa onda te žene. Onda su muški hodili ispred ženskih jer ni to bilo ka sad. Onda se je nosi kip i za njin svit. Bili su kantaduri, puno njih, i pivalo se. Jedno vrime su stali gori na koru, onda su se poslin primistili na banke.”

Nadalje, Mateljan opisuje kako su i nakon procesije ljudi nastavljali druženje uz oganj. Uprava bratovštine išla bi u „bratsku kuću popit žmul vina, usupat kolač ili digod i marendat”.¹³⁸ Pjevalo se:

*O Božiću, lako mi je zate
i za ona dva dana uzate.*¹³⁹

Slično se govorilo i na otoku Braču: *O Božiću, brate/ dobro mi je na te/ i tri dana iza te,/ ali nije ko na te.*¹⁴⁰

Nažalost, ova se bogata vjerska tradicija nije sačuvala do današnjih dana. Bratovština je prestala postojati, stoga procesije više nisu toliko organizirane. Nadalje, prestalo je postojati i Djevojačko društvo Presvetog Srca Isusova. Vidljiva je razlika između devedesetih godina XX. stoljeća te početka XXI. stoljeća i današnjih dana. Tada je u procesiju izlazilo puno više *bandiri* i bilo je puno više puka. Ipak, nekolicina ljudi čuva dio šoltanske tradicije. Tako su muškarci koji nose kip tradicionalno odjeveni u bijele kute, a u procesiji svira limena glazba *Olinta*. Danas prvo ide križ, zatim *bandira svetoga Stipana*, zaštitnika župe i mjesta, nakon njih ide limena glazba. Slijedi ih kip *svetoga Stipana*, za kojim ide svećenik s *popićima*¹⁴¹, za njima ide crkveni zbor, a nakon njih pučanstvo. Više nema djece koja u dvoredu ide među prvima u

¹³⁷ Mateljan, Nikola. 2018. Svetkovina svetoga Stipana. *Kameni brod*. Redak. Split; str. 53.

¹³⁸ Isto.

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ Milićević, Josip. 1975. Narodni život i običaji na otoku Braču. *Narodna umjetnost* 11/12 (1); str. 444.

¹⁴¹ *Popićima* se na Šolti nazivaju ministranti.

procesiji, a isto tako, nema podjele na muškarce i žene, već svi zajedno hodaju iza crkvenog zbora.

Ipak, crkveni pučki pjevački zbor Župe svetog Stjepana Prvomučenika čuva tradiciju pjevanja staroslavenskog napjeva *Sidoše knezi i protiva meni govorahu*. Pjeva se na početku svete mise.

Sidoše knezi i protiva meni govorahu

I zločinci progoniše mene:

Pomozi mi, Gospodine, Bože moj,

Jerbo sluga Tvoj upravljaše se

Po opravdanjih tvojih.

Blaženi neporočni u putu

Koji idu po Zakonu Gospodinovu.

Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetomu

Kako biše u počelo, tako sada i vazda

I u vike vikov.

Amen.

Pronađen je i tekst koji govori o Isusu, svemogućem Stvoritelju koji će otkupiti naše grijeha, te o svetom Stjepanu koji je bezgriješan uzletio na rajske radosti i kojeg molimo da nas čuva od zla i grijeha.

Jučera Kraja Rajskoga štovasmo sveto rođenje

danas Stipana svetoga slavimo trudno mučenje.

Jučer svemogi Stvoritej sajde s Nebeske palače

da kako pravi Spasitej sve naše grihe proplače.

A danas Stipan Prisveti od ove plačne žalosti

bez griha vesel uzleti gori na rajske radosti.

Jučer jedini Sin Boga Rajske pokoje promini

da posrid svita ovoga nepokojan se učini.

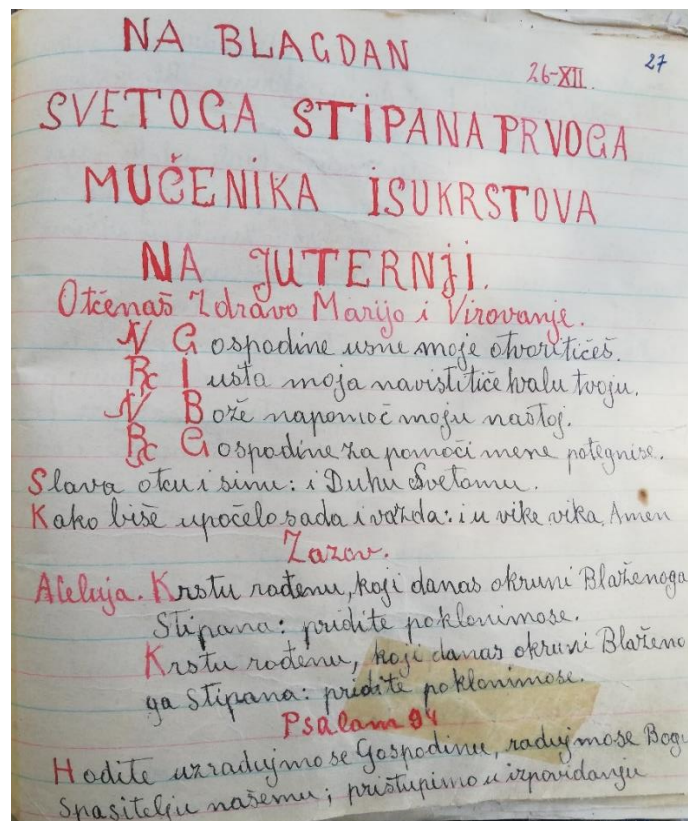
Danas Vojnika Božjega duša iz tila izajde

od smrtna svita ovoga da na čistoću uzajde.

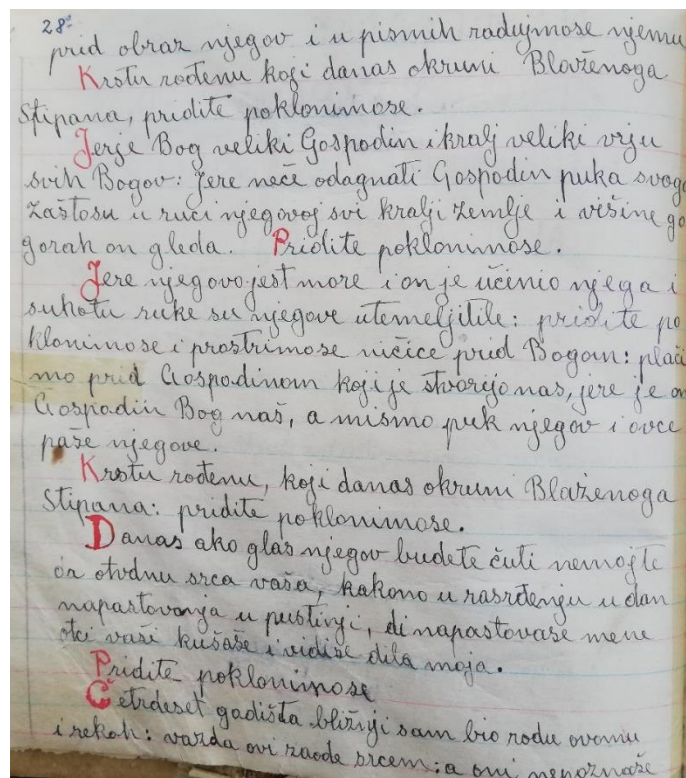
O Mučeniče blaženi, tvoje su slave i dike

molimo te poniženi čuvaj nas od zla u vike.

Amen.

Slika 8. Sveta misa na blagdan svetog Stjepana Prvomučenika, rukopisna zbirka nepoznatog autora pronađena u istoimenoj crkvi u Grohotama

Slika 9. Sveta misa na blagdan svetog Stjepana Prvomučenika, rukopisna zbirka nepoznatog autora pronađena u istoimenoj crkvi u Grohotama

6.3. Sveti Ivan Apostol

Sveti Ivan bio je najmlađi od dvanaestorice apostola te Isusov ljubljani učenik. Rođen je u ribarskom mjestu Betsaidi, od oca Zebedeja, ribara, te majke Marije Salome, jedne od svjedokinja Isusova uskrsnuća. Svoju je vjeru svjedočio životom, osnovao je kršćanske zajednice i posvetio se pisanju. Isus na križu povjerio mu je Mariju kao majku, a nakon njezine smrti Ivan je otišao u Malu Aziju, gdje je osnovao sedam Crkava. Predaja kaže da je u Rimu mučen vrelim uljem, ali je preživio. Nakon toga bio je prognan na otok Patmos u Egejskom moru, gdje je napisao Knjigu otkrivenja. Oslobođen je za vrijeme cara Nerve, vratio se u Efez i napisao svoje Evanđelje i još tri poslanice. U kršćanskoj je ikonografiji često prikazan s perom, a njegov je simbol orao. Zaštitnik je teologa, pisaca, slikara, skladatelja, prijateljstva. Njegov se spomendan slavi 27. prosinca.¹⁴²

Braica navodi da se na blagdan svetog Ivana u crkvi blagoslivlja vino, božićna se slama iznosi van te se stavlja na voćke. Budući da nije toliko svečan dan kao Božić ili Sveti Stjepan, može se pomesti i malo urediti kuća nakon blagdana.¹⁴³

Elezović navodi kako blagdan svetog Ivana na Šolti nije bio toliko svečan, ali je spadao u *Božice*, na Šolti poznat naziv koji obuhvaća sljedeće blagdane: Božić, Svetog Stjepana Prvomučenika i Svetog Ivana.¹⁴⁴ Sule navodi da je taj dan Šoltanima služio kako bi se odmorili od bogata stola i „kojega više popivenoga žmula vina”.¹⁴⁵

6.4. Nevina dječica

Katolička Crkva 28. prosinca slavi spomendan Nevine dječice, prisjećajući se na taj način djece koju je židovski kralj Herod dao ubiti kako bi se riješio novog kralja Isusa Krista, misleći kako je Isus prijetnja njegovoj vladavini. No, Isus je među ljude došao kako bi uspostavio Kraljevstvo nebesko, a ne ono zemaljsko. Ipak, vojnici su izvršili Herodovu naredbu, a točan broj ubijene ne zna se. Anđeo Gospodnji u snu je svetom Josipu poručio da s Marijom i Isusom

¹⁴² Preuzeto s: <http://www.laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Sveti-Ivan,-apostol-i-evan%C4%91elist.aspx> (Datum pristupa: 16. 10. 2019.).

¹⁴³ Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica* 13 (1); str. 8.

¹⁴⁴ Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Bašćina* 9. Općina Šolta. Grohote; str. 24.

¹⁴⁵ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 44.

pobjegne u Egipat, što su i napravili. Danas Crkva djecu smatra mučenicima u raj u jer su nevini stradali za Isusa Krista.

Blagdan Nevine dječice u nekim se krajevima Hrvatske naziva još i *Šibarjevo*, *Mladenci* ili *Mladinci*. Dragić navodi da su tog dana djeca obilazila kuće, a ukućane pozdravljala riječima: *Na zdravlje vam došla nevina dica*. Domaćice su djecu darivale kolačima, jabukama ili orasima. Također, majke bi, u spomen na Herodovo ubijanje djece, išibale svoju djecu.¹⁴⁶

Običaj šibanja djece postojao je i na Šolti. Potvrdio ga je Sule, kazavši kako su majke na taj način htjele dati do znanja „kako je Irud¹⁴⁷ naredi da se pokoju sva dičica do dvije godine života”.¹⁴⁸ Rajković navodi da je tradicija bila simbolično istući djecu šibom kako bi ona ubuduće bila „dobra i poslušna”.¹⁴⁹ Međutim, Elezović navodi da na Šolti majke nisu ni šibale ni darivale djecu.¹⁵⁰

6.5. Silvestrovo

Vjerski običaji i obredi, poput molitve, mise zahvalnice i blagoslova, karakteristični su i za Silvestrovo. To je zadnji dan u godini, stoga treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine, ali i uputiti Bogu svoje molitve za nastupajuću godinu.¹⁵¹ Braica navodi i druge nazive, a to su *Stara godina*, izraz koji se koristi na Šolti, te *Savistar*. Običaji na Staru godinu slični su Badnjoj noći.¹⁵²

Rajković navodi da je na Šolti na Silvestrovo bio večernji obred u crkvi kako bi ljudi zahvalili na dobroj godini, to jest na dobrom urodu. Domaćice su tradicionalno, kao i na svaki blagdan, pržile pršurate. Prije večeri muškarci bi zapalili drvo badnjak koji je na ognjištu stajao još od Badnjeg dana. Običaj postupanja s badnjakom bio je isti – posipao se žitom, uljem i

¹⁴⁶ Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 148.

¹⁴⁷ „Irud (Irudan) u tradiciji Hrvata je kralj Herod Antipa. Po Markovu evanđelju Herod je bio kralj (Mk 6,14-29), a po Lukinom evanđelju bio je tetarh (Lk 9,7-9). Herod je 4. godine pr. Kr. naslijedio oca Heroda Velikoga i do 39. godine vladao Galilejom i Perejom, četvrtinom očevoga carstva.” O tome više: Dragić, Marko. 2017. Irudica u hrvatskome folkloru. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (1). 135-155.

¹⁴⁸ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 44.

¹⁴⁹ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 204.

¹⁵⁰ Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Baščina 9*. Općina Šolta. Grohote; str. 24.

¹⁵¹ Dragić, Marko. 2015. Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. *Crkva u svijetu* 50 (2); str. 310.

¹⁵² Braica, Silvio. 2004. Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica* 13 (1); str. 9.

vinom, nakon čega bi krenula molitva. Večera je bila svečanija i na stolu bi gorjela svijeća koju bi nakon večere ugasi vinom. Drvo badnjak gasilo se pred spavanje. Također, navodi i kako Šoltani nisu običavali dočekati Novu godinu jer su teško radili, pa nisu propuštali priliku za odmor.¹⁵³

Burica je prepričala kako su postojale muške klape, koje su *činile fešte* i u popodnevrim satima igrale na balote. Djeca su imala običaj pred zalazak sunca po ulici vući komad stare late¹⁵⁴ kako bi na taj način od sebe otjerali godinu koja je na izmaku. Na Staru godinu postojale su takozvane *Plave noći* odnosno plesovi. Njih je ponekad organizirala općina, ponekad lovačko društvo, limena glazba ili ostala društva. Za *Plave noći* plaćala se ulaznica, a nekad se davao dobrovoljni doprinos. Bilo je hrane, pića te se plesalo cijelu noć. Plesali su tango, bečki i engleski valcer te rumbu. Mladići i djevojke iščekivali su da sat otkuca ponoć i da se svjetla ugase kako bi se mogli poljubiti.¹⁵⁵

6.6. Nova godina

Poznato je da na svijetu postoji velik broj različitih naroda i kultura, a samim tim i različitih vjerovanja, običaja, pa i kalendara. Tako su, naprimjer, drevni Egipćani Novu godinu slavili u mjesecu srpnju, Grci i Kinezi na proljeće, a Židovi u rujnu ili listopadu. Iznimku je predstavljao stari Rim, u kojem je početak godine ovisio o caru koji bi tada došao na vlast, a već je i postojao običaj da rimski dužnosnici vlast preuzimaju 1. siječnja. S obzirom na to da je latinski naziv za siječanj *januarius*, te je taj mjesec bio posvećen bogu početaka Janu, bilo je logično taj dan odrediti kao početak nove godine. Rimljani su tada slavili, galamili i darivali bližnje. No, postoji i druga teorija za odabir ovog datuma, a to je proglašenje Gaja Julija Cezara božanstvom, upravo 1. siječnja 42. pr. Kr.¹⁵⁶

Narodi koji su se tijekom povijesti nastanili po Europi početak godine smještali su u proljeće jer su vjerovali da buđenjem prirode počinje novi život za biljke, životinje i ljude. Zbog toga se Nova godina naziva još i Mlado ljeto, što se i danas može čuti diljem Hrvatske.

¹⁵³ Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 204.

¹⁵⁴ Komad metala.

¹⁵⁵ Kazala Arsenija Burica (rođ. 1938. u Grohotama na Šolti).

¹⁵⁶ Preuzeto s: <https://povijest.hr/drustvo/kultura/zasto-slavimo-pocetak-nove-godine-bas-1-sijecnja/> (Datum pristupa: 22. 10. 2019.).

Ujutro su ljudi odlazili na svetu misu, a poslije ručka čestitati po kućama. U to su vrijeme djeca nosila jabuke u koje bi im domaćini stavljali kovanice. Kad bi se jabuka napunila kovanicama, snalažljiva bi djeca odlazila kući po novu jabuku.¹⁵⁷ Istu je tradiciju zabilježio i Sule: „Mi dica dobili bi od svojih mater jabuku i sa jabukon smo odili po kućan čestitat Novu godinu (...) U jabuku bi nan zabijali koji piškić (metalni novčić)”.¹⁵⁸ Bio je običaj Novu godinu čestitati riječima: *Na dobro van došlo mlado lito* ili *Na dobro van došlo počelo*.¹⁵⁹ Elezović navodi da je na svetoj misi župnik čitao statistiku rođenih i umrlih u toj godini, a potom blagoslivljao živo i neživo – zemlju, more, ljude, biljke i životinje.¹⁶⁰ Navečer bi se sastajali po kućama i zabavljali se. Kuće su bile pune ljudi, a obvezno bi se i zapjevalo.

Kolendalo se i za Novu godinu. Osim već spomenutih kolenda, pjevale su se i pjesme koje su slavile ukućane. Jednu je takvu zapisao Sule:

*Minula je Božja služba
k vama došla vaša družba.
Večeras je vaše slavye
Bog van da dobro zdravje.
Doba jesu ovo zimska
zdrava bila kuma Zrinska.....*¹⁶¹

Drugu je kolendu zapisala Rajković:

*U divojke lipo lice
da je zdrava kuma Vice.
Da je zdravo i veselo
to joj želi društvo cijelo.*¹⁶²

¹⁵⁷ Kazala Arsenija Burica (rođ. 1938. u Grohotama na Šolti).

¹⁵⁸ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split, str. 44.

¹⁵⁹ Isto.

¹⁶⁰ Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Baščina 9*. Općina Šolta. Grohote; str. 24.

¹⁶¹ Isto; str 43.

¹⁶² Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb; str. 204.

6.7. Sveta tri kralja

Blagdan Sveta tri kralja, u narodu poznat još pod imenima Bogojavljenje ili Vodokršće, slavi se 6. siječnja te označava završetak božićnog vremena. Predaja o tri kralja datira iz vremena Isusova rođenja kada je mezopotamski prorok Balaam prorokovao rođenje kralja, prilikom čega će svijetliti čudnovata zvijezda. Ta je zvijezda bila nad Betlehemom gdje se rodio Isus Krist i ona je kraljevima Gašparu, Melkioru i Baltazaru navijestila rođenje Sina Božjega. Kraljevi nisu znali jedan za drugog, već su putovali iz različitih smjerova kako bi se poklonili novorođenu kralju.¹⁶³ Često se tumači da su tri mudraca različite životne dobi i različite rase. Melkior je najstariji, njegovo ime znači „kralj svjetla” te predstavlja Europu. Baltazarovo ime znači „Bog štiti njegov život” i on predstavlja Afriku. Gašpar, „čuvar blaga, rizničar”, najmlađi je od triju kraljeva te predstavlja Aziju.¹⁶⁴

Pred sam blagdan svećenik je u crkvi blagoslivljao vodu koju bi narod nosio kući za slučaj bolesti, smrti ili grubog vremena. Dragić navodi da je škropljenje blagoslovljenom vodom od vrlo važnog značaja jer je blagoslovljena voda „prvi sakramental kojemu se davala najveća zaštitna uloga protiv demonskih sila”. Također, ondašnje je teološko vjerovanje glasilo da vjernici imaju trostruku korist od blagoslovljene vode, ali samo ako je bivala popraćena istinskom vjerom u Boga. Prva korist blagoslovljene voda bila je čišćenje vjernika od lakih grijeha. Druga je korist bila ta što je sotona bježao od poštropljenih mjesta. Treća je korist stvarna jer blagoslovljenom vodom bolesnici i živine ozdravljaju, a zemlja je plodnija.¹⁶⁵ Za Sveta tri kralja najvažniji je blagoslov, raspoređen u nekoliko dana po mjestu. Uvijek se znalo kojeg dana i od kojeg kraja mjesta kreće svećenik. U narodnoj tradiciji to nije bio samo blagoslov obitelji već i blagoslov kuća i okućnica. Pripreme bi počele već od ranog jutra. Domaćice bi detaljno očistile kuću „jerbo dolazidu glorijaši”.¹⁶⁶ Potom bi stale na terasama ili balkonima te nestrpljivo iščekivale dolazak svećenika, ministranata i kantadura. Cijela je obitelj morala biti na okupu, a vrijeme ručka, ako je ručka uopće bilo, određivalo se prema tomu kada će biti blagoslov. Već je spomenuto kako su uz svećenika i ministrante dolazili još i kantaduri. Oni bi stali na *baratulu* ili u dvor i pjevali:

¹⁶³ Marko Dragić. 2007. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*. Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 97.

¹⁶⁴ Preuzeto s: <https://www.bitno.net/vjera/formacija/tko-su-bila-sveta-tri-kralja-i-koja-je-simbolika-njihovih-darova/> (Datum pristupa: 28. 9. 2019.).

¹⁶⁵ Dragić, Marko 2008. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*. Crkva u svijetu 43 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split; str. 69.

¹⁶⁶ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega ditiinstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 45.

Slava, slava višnjem Bogu...
Sveta Tri kraja dare donosu
zlato, tamjan i smirnu...
*Slava, slava višnjem Bogu...*¹⁶⁷

ili pak:

Slava, slava višnjem Bogu,
Anđeo pride nebeski
Te pastiru navijesti
Prevelike radosti
Od Djevice Marije.
*Slava! Slava!*¹⁶⁸

Sve pjesme koje su se izvodile prilikom blagoslova kuća slavile su Boga, pa tako i pjesma *Slava u višnji Bogu (U jono vrime godišća)*. Za razliku od *U se vrime godišća*, ta pjesma nikada nije postala sastavnim dijelom blagoslova kuća, ali je svojim dugogodišnjim izvođenjem postala dijelom šoltanske adventske i božićne tradicije. Pjesma *Slava u višnji Bogu* neizostavan je dio koncerta Ženske klape Čuvite koja taj šoltanski napjev čuva od zaborava.

Slava slava u višnji Bogu
Jono vrime godišća
Mir se svitu navišća
Porođenjen ditića
Od Dvice Marije
Slava u višnji Bogu

Slava slava u višnji Bogu
Anđeli se javili
Rajsku pismu slagali
Slava Bogu pivali
A mir ljudma prosili
Slava u višnji Bogu

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ Kazala Arsenija Burica (rođ. 1938. u Grohotama na Šolti).

*Slava Bogu višnjemu
Gospodinu našemu
I čoviku smjernomu
Sveton Divon Marijon
Slava u višnji Bogu.*¹⁶⁹

Pjevači nisu pjevali obiteljima koje su bile u žalosti, ali su svejedno dolazili pred kuću. Iza njih stajao je svećenik, zatim *remeta* i ministranti. Pri ulasku u kuću svećenik bi pozdravio riječima: *Mir kući ovoj*, a obitelj bi odgovorila: *I ko prebiva u njoj* ili: *I svima ko u njon pribiva*. Ministranti su nosili „sićić sa blagoslovjenon vodon i škropinicon”, u koju bi im ubacili pokoju kovanicu, a *remeta* bi kadio kuću.¹⁷⁰ Svima se davalo ponešto novca.

Zabilježena je i kolenda koju je kazala Burica sjećajući se kako su i oni kao djeca kolendali po kućama:

*Došli smo vam gloriјati,
Ili smokvu ili grozdić,
Na dobro van doša Božić!
Po Božiću Sveti Stjepan,
Po Stjepanu Mlado lito,
I Tri kralja stanovito.*

Šoltanski običaji ponešto su se promijenili kroz povijest, no važno je da se tradicija nije potpuno izgubila. Iako, nema više kantadura, a ne dolazi ni *remeta*, već samo svećenik i ministranti. Tako je bilo i devedesetih godina prošlog stoljeća te početkom XXI. stoljeća. Ipak, domaćice i dalje žele dočekati goste u čistom i urednom domu, unatoč tomu što svećenik naglašava da ne mora sve biti na svojem mjestu jer su to kuće u kojima ljudi žive, ali i da to nije blagoslov kuće, već blagoslov obitelji. Stoga, barem u obitelji autorice ovog rada, više nema blagoslova okućnice, iako se i sama autorica sjeća kako bi je u djetinjstvu baka poslala „poškropit okolo kuće” radi blagoslova prirode, ali i životinja. Također, pojavom telefona domaćice su počele zvati jednu drugu kako bi znale kod koje je obitelji svećenik i koliko će vremena proći dok dođe do njihove kuće. Prilikom poziva često nema ni uobičajenog pozdrava, već se samo čuje pitanje: *Dokle je doša pop?*. Iščekivanje je olakšala pojava bežičnih telefona,

¹⁶⁹ Izvor: Maja Spicijalić Bilankov (rođ. 1971.).

¹⁷⁰ Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mojega djetinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split; str. 45.

tako da sada domaćice mogu telefonirati jedna drugoj, nadgledajući istovremeno situaciju sa svojih terasa i balkona.

Rječnik

B

Bandira – zastava

Baškotini – prepečenac

Bi – bio

Bičvica – čarapica

Bidan – bijedan, jadan

Bilu – bijelu

Blazinju – jastučnicu

Boje – bolje

Botiljune – boce

Butige – trgovine

C

Cvit – cvijet

Čago – što/nešto

Čigova – čija

Čovika – čovjeka

D

Da – dao

Dare – darove

Dariju – daruju

Dica – djeca

Digod – gdjegod

Dilimo – dijelimo

Dilit – dijeliti

Dilo – djelo

Divici – Djevici

Divojci – djevojci

Divstva – djevičanstva

Dojde – dođe

F

Falimo – hvalimo

Faljen – hvaljen

Fešte – proslave

Fumar – dimnjak

G

Galetine – kekse

Godišća – godišta

Griha – grijeha

Grišni – grješni

H

Hoti – htjede

hti – htjede

I

In – im

Irud – Herod

Ispri – ispred

Izajde – izađe

Izminimo – izmijenimo

J

Jema – imao

Jerbo – jer

Jubila – ljubila

Jubjeni – ljubljani

Judi – ljudi

K

Ki – koji

Ko – tko

Košuju – košulju

Kraj – Kralj

Krajevati – kraljevati

Kućan – kućama

Kvadretan –

L

Lecijuni – životi svetaca

Lipa – lijepa

Liti – ljeti

M

Majur – blavor

Meju – među

Mendule – bademi

Mikula – Nikola

Mlikon – mlijekom

N

Nadsiva – nadvisuje

Najde – nađe

Najprin – najprije

Nan – nam

Navike – navijeke

Navišća – naviješta

Neprocinjen – neprocijenjen

Ni – nije

Niki – neki

Nima – nema

Nisan – nisam

O

Obisile - objesile

Odiće – odjeće

Odili – išli

Odovle – odavde

Oli – ili

Orija – oraha

Ormarune – ormari

P

Pivali – pjevali

Poć – poći

Pojdite – pođite

Pokoju – ubiju

Porojenje – porođenje

Poslin – poslije

Prajca – prasca

Presesjun – procesija

Prid – pred

Priko – preko

Primistili – premjestili

Primoguća – svemoguća

Pistrašila – prestrašila

Prosvitli – prosvijetli

Pršurate – fritule

R

Razumila – razumjela

Rič – riječ

S

Sajde – siđe

San – sam

Saranište – sahranište

Sićan – sjećam

Siditi – sjediti

Sladost – slatkoća

Slaki – slatki

Slideći – slijedeći

Slobodit – osloboditi

Smirnomu – smjernomu

Stavjaše – stavljaše

Stinu – stijenu

Stipan – Stjepan

Su – s/sa

Svega – cijelog

Svemogi – svemogući

Svemožna – svemoćna

Svetašnji – svetački

Svit – svijet

Svita – svijeta

Svitlost – svjetlost

Škafetine – ladice

T

Ter – te

Tijahu – htjedoše

Tin – tim

U

Umisto – umjesto

Uzajde – uzade

Uzate – uz tebe

V

Vaja – valja

Vas – sav, cijeli

Veseje – veselje

Veštu – haljinu

Vičnjoj – vječnoj

Vidili – vidjeli

Vik – vijek

Vike – vijeke

Vridnosti – vrijednosti

Vrilo – vrelo

Vrime – vrijeme

Z

Zapivajmo – zapjevajmo

Zasiniti – posvetiti

Zate – za tebe

Zemju – zemlju

Zlamen – znamen

Ž

Ždrače – drače

Žejahu – željahu

Žmul – čaša

7. Zaključak

Pojam tradicija označuje i određuje vrlo važna obilježja određene kulture. Kontinuitet kulture čuva se prenošenjem s generacije na generaciju te ona tako biva sačuvana od zaborava. Procesom prenošenja kulture, ili samo jednog njezina dijela, čovjek uči i usvaja obrasce ponašanja i mišljenja koja mu ta kultura nudi. U nekim se krajevima pojam tradicije izjednačuje s duhovnom kulturom u koju spadaju običaji, vjerovanja, narodna književnost, glazba, ples te umjetnički izraz. Nakon završetka pisanja ovog rada može se vidjeti kako se u Grohotama na otoku Šolti dio tradicije očuvao, neki su se običaji zaboravili, a na određene blagdane i spomendane tradicija se nikad nije izgradila – blagdan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije, tri nedjelje adventa – Djetinjci, Materice i Očići te blagdan svetog Ivana Apostola.

Svi elementi koji sačinjavaju tradiciju mogu se vidjeti i u Grohotama. Zadržali su se mnogobrojni narodni običaji vjerovanja poput svetog Nikole i Krampusa koji i danas posjećuju i nagrađuju dobru djecu, odnosno kažnjavaju zločestu djecu, baš kao i Djed Božićnjak koji u noći djeci ostavlja božićne poklone pod okićenim borom. Također, zadržao se običaj svijeće koja na Badnjak i Božić gori na stolu za vrijeme jela te običaj posta i nemrsa za Badnjak. Također, unatoč svim novim receptima, ljudi i dalje najradije posežu za tradicionalnim kolačima koje pripremaju bake i mame, a to su pršurate (fritule) i hroštule (kroštule).

Što se tiče književnosti, ona se uglavnom očuvala u pisanom obliku, i to u vjerskim napjevima koje izvodi crkveni zbor iz Grohota. Takvi su primjeri *Sidoše knezi i protiva meni govorahu* te *Jučera Kraja rajskoga*, stari napjevi koji se izvode na blagdan svetog Stjepana Prvomučenika, zaštitnika Grohota. Oni datiraju još iz staroslavenskog doba, prvo su bili zapisani u rukopisnoj zbirci koja se i danas čuva u crkvi u Grohotama, a potom su i tiskani. Za taj se blagdan sačuvala i tradicija održavanja poslijepodnevnice procesije u Grohotama, ali ona više nije velika kao prije, već svake godine dolazi sve manji broj ljudi, pogotovo mlađih naraštaja.

Od vjerskih se običaja sačuvao blagoslov kuće za blagdan Sveta tri kralja, stoga domaćice još uvijek, kao i prije, sređuju kuće i okućnice te nestrpljivo iščekuju dolazak svećenika i ministranata, a velika je čast ako svećenik i ministranti nakon blagoslova obitelji sjednu s domaćinima i uzmu što pojesti ili popiti.

Tradiciju pjesme i glazbe od zaborava čuvaju Ženska klapa *Čuvite* i Šoltanski glazbeni zbor *Olinta* koji svake godine održavaju božićni koncert, okupljaju ljude te ih pozivaju na

veselje, zajedništvo i širenje božićnog duha. Tomu zadnjih nekoliko godina pridonose i kolendaši, skupina ljudi iz različitih mjesta otoka koja je božićnim pjesmama i starim, već pomalo zaboravljenim kolendama odlučila oživjeti tradiciju kolendanja.

Ipak, tijekom se godina dosta tradicijske kulture izgubilo. Sveta Lucija više ne daruje djecu kao prije, a, ako kojim slučajem i donese što, to više nisu bademi, smokve ili rogači kao prije, već novci ili igračke. Na Božić se više ne drže tri mise, već samo polnoćka i jedna jutarnja misa. Zatim, nema više muških klapa koje pjevaju po mjestu u blagdansko vrijeme, kantaduri više ne dolaze na blagoslov kuće zajedno sa svećenikom i ministrantima, a djeca na Novu godinu više ne idu u goste noseći u ruci jabuku koju im domaćini napune kovanicama. Što je uzrok tomu, ne zna se. Razumljivo je da se pomalo izgubila tradicija paljenja drva badnjak jer ljudi više nemaju kamine u kući, već se griju na drvene peći ili na struju, da se izgubila tradicija klanja svinja na blagdan svetog Tome Apostola jer je mnogima lakše kupovati meso nego imati domaće životinje, ili da su umjetne jelke zamijenile borove i čemprese koje bi na Badnjak muškarci u obitelji ubrali, a žene i djeca potom ukrasile. To su promjene koje nose moderno doba i užurbani način života, stoga čovjek treba biti svjestan da ne može sve ostati isto kao što je bilo u prošlosti, no ono čemu se uzrok i vrijeme ne znaju jest gubljenje tradicije religijskog karaktera. U tom se području ogleda najveći gubitak jer se u crkvi i oko crkve može vidjeti sve manji broj ljudi, čak i na blagdane. Dolaze stari ljudi, no i njih je sve manje, a onih srednjih godina i mladih gotovo da i nema, što nužno postavlja pitanja što će u budućnosti biti sa šoltanskim vjerskim običajima i hoće li se išta sačuvati. Zato je ovaj diplomski rad ujedno i poziv svim Šoltanima da sačuvaju postojeću tradiciju, ožive i održe živom tradicijsku kulturu koju su naši predci godinama stvarali i čuvali kako bi naši životi bili bogatiji i kako bi mi jednog dana obogatili živote naših potomaka.

Literatura

1. Bagur, Vidoslav. 2007. Crkveno pučko pjevanje otoka Šolte. *Pismu novu sad pivajmo!*. Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb.
2. Bezić, Živan. 1990. Šolta kroz stoljeća. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb.
3. Bezić, Živan. 2012. Povijest crkve na Šolti. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote.
4. Braica, Silvio. 2004. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica. Split. 5-26.
5. Braica, Silvio. 2002. *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Etnografski muzej Split. Split.
6. Budišćak, Vanja. 2015. Pučka kao popularna književnost: teorijsko razmatranje. *Jat: časopis studenata kroatistike*, 1(2). 154-169.
7. Čapo Žmegač, Jasna i sur. 1998. Kontinuitet kulture: tradicija i folklor. *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Matica hrvatska. Zagreb.
8. Dragić, Helena. 2017. Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica. *Croatia et Slavica Iadertina*, 13 (2). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru. Zadar. 235.-252.
9. Dragić, Marko. 2019. Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu. *Ethnologica Dalmatica*. 26 (1). 97-121.
10. Dragić, Marko. 2018. Hrvatske povijesne i etiološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, XIII (2). Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb. 279-296.
11. Dragić, Marko. 2018. Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja. *Croatia et Slavica Iadertina* 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru. Zadar. 189-230.
12. Dragić, Marko. 2017. Irudica u hrvatskome folkloru, *Croatia et Slavica Iadertina*, 13 (1). Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku. Zadar. 135-155.
13. Dragić, Marko. 2016. Nematerijalna kulturna baština Hrvata u Bosni i Hercegovini, *Bosna franciscana* 45. Franjevačka teologija. Sarajevo. 265-314.
14. Dragić, Marko. 2015. Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata. *Ethnologica Dalmatica*, 22 (1), Etnografski muzej. Split. 5-42.

15. Dragić, Marko. 2015. Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, XIII (2), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb. 141-163.
16. Dragić, Marko. 2015. Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2). Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru. Zadar. 399-435.
17. Dragić, Marko. 2015. Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. *Crkva u svijetu* 50 (2). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 303-323.
18. Dragić, Marko. 2014. Dječji badnji čestitarski ophodi i običaji u folkloru Hrvata. *Suvremena pitanja časopis za prosvjetu i kulturu*, IX (17). Mostar. 109.-121.
19. Dragić, Marko. 2014. Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka. *Ethnologica Dalmatica*, 21 (1). Split. 103.-123.
20. Dragić, Marko. 2011. Badnja noć u folkloristici Hrvata. *Croatica et Slavica Iadertina* 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru. Zadar. 229-264.
21. Dragić, Marko 2010. Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata. *Crkva u svijetu* 45 (4). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 467-488.
22. Dragić, Marko. 2010. Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu. *Godišnjak Titius*. 3 (3). 123 – 174.
23. Dragić, Marko. 2008. Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata. *Crkva u svijetu* 43 (3). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3). Split. 414-440.
24. Dragić, Marko 2008. Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. *Crkva u svijetu*, 43 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 67-91.
25. Dragić, Marko. 2008. Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu*, 1. Split. 21-43.
26. Dragić, Marko 2007. Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji. *Crkva u svijetu* 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 96-117.
27. Dragić, Marko. 2008. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.
28. Dragić, Marko; Dragić, Helena. 2008. *Leksik hrvatske usmene književnosti*, Suvremena pitanja, časopis za prosvjetu i kulturu, 5. Matica hrvatska. Mostar. 89-112.
29. Elezović, Dobroslav. 2002. Božići moga djetinjstva. *Baščina* 9. Općina Šolta. Grohote.
30. Elezović, Milan. 2014. *Tebe Boga hvalimo*. Element. Zagreb.
31. *Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz 'La Bible de Jérusalem'*. 2004. Ur. Duda B., Fućak, J., Rebić, A. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

32. Kečkemet, Duško. 2012. Suvremena umjetnost Šolte. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote.
33. Kekez, Josip. 1988. Međuprožimanje usmene i pisane srednjovjekovne hrvatske književnosti. *Prva hrvatska rečenica, Pogledi na suodnos usmene i pisane hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
34. Kekez, Josip. 1998. Usmena književnost. *Uvod u književnost, teorija, metodologija*. Ur. Zdenko Škreb, Ante Stamać. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
35. Mateljan, Nikola. 2018. Prosinac u dneve one, davne. *Kameni brod*. Redak. Split.
36. Mateljan, Nikola. 2018. Svetkovina svetoga Stipana. *Kameni brod*. Redak. Split.
37. Mihovilović, Miro. 1990. Šolta kroz stoljeća. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb.
38. Milićević, Josip. 1975. Narodni život i običaji na otoku Braču. *Narodna umjetnost*, 11/12 (1), 399–460.
39. *Otok Šolta*. 2012. Ur. Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta. Grohote.
40. Perić, Sana. 2012. Pjesnici Šolte. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote.
41. Rajković, Zorica. 1990. Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb.
42. Sule, Dinko. 2018. Božićni i novogodišnji običaji mogega ditiinjstva. *Samar brez slame*. Vlastita naklada. Split.
43. Sule, Dinko. 2004. *Bratovštine otoka Šolte*. Naklada Bošković. Split.
44. Sule, Dinko. 2012. *Otok Šolta*. Ur. Radman, Zoran; Sule, Dinko; Alajbeg, Željka; Marasović-Alujević, Marina; Marasović, Katja; Alajbeg, Zoran. Općina Šolta. Grohote.
45. Vitez, Zorica. 1998. Iskorak iz svakidašnjice. *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Matica hrvatska. Zagreb.
46. Vitez, Zorica. 1998. Blagdani tradicijskoga kalendara. *Hrvatska etnografija*. Matica hrvatska. Zagreb.
47. Županov, Josip. 1990. Sociologija svakodnevnog šoltanskog života. *Otok Šolta*. Ur. Mihovilović, Miro i sur. Vlastita naklada. Zagreb.

Mrežni izvori

<https://www.bitno.net/vjera/bezgresno-zacece-blazene-djevice-marije/>

<http://www.laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Sveti-Stjepan,-prvomucenik-uzor-u-krscanskoj-lju.aspx>

www.solta.hr/otvaranje-adventskog-susura.artpOB.php

<https://stari-grad.hr/?show=11437&nid=67573>

<https://www.vjeraidjela.com/bozic-svetkovina-rodenja-gospodinova/>

http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1xiWhc%3D

<https://www.neosmarmaras.co.rs>

<https://povijest.hr/drustvo/kultura/zasto-slavimo-pocetak-nove-godine-bas-1-sijecnja/>

Tradicijska kultura u adventskom i božićnom vremenu na Šolti

Tradicijska kultura označuje određene konstante koje su vrlo važno obilježje određene kulture i identiteta. Ona se prenosi s koljena na koljeno, a procesom prenošenja kulture, ili samo dijela kulture, čovjek uči i usvaja obrasce ponašanja i mišljenja koja mu ta kultura nudi. Ponekad se veže za prošle oblike kulture ili oblike kulture u nestajanju, suprotstavljene suvremenom društvu i promjenama koje ono donosi. Etnografski zapisi obiluju podacima o ljudskim iskoracima iz svakodnevice i o svečanim trenutcima u životu pojedinca, obitelji ili cijele zajednice, posebno o načinu proslave blagdana, koji su najbolji pokazatelj razlika između svakodnevnog života i posebnih prilika. Advent i božićno vrijeme obuhvaćaju niz blagdana za koje se vezuju mnogobrojni običaji, vjerovanja, obredi, ophodi i čestitanja. U tom se sklopu običaja isprepleću tradicije sačinjene od elemenata stare slavenske mitologije i tradicije, preko antičke pa sve do kršćanske. U radu je opisana tradicijska kultura Šolte, otoka smještenog u srednjoj Dalmaciji koji administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji. Prikazani su običaji mjesta Grohote, posebno oni na blagdane i spomendane Svetog Nikole, Svete Lucije ili Svetog Stjepana Prvomučenika, zatim na Badnjak, Božić te Sveta tri kralja. Neki su se od njih zadržali tijekom godina, neki su nestali, a neki su običaji, kao što su kolende, zadnjih godina oživjeli.

Ključne riječi: advent, Božić, tradicija, Šolta, narodni i vjerski običaji.

Abstract

Traditional culture in Advent and Christmas time on Solta

Tradition marks certain constants which are very important characteristics of a specific culture and identity. It is inherited and the process of inheriting the culture, or some part of it, one learns and adopts patterns of behavior and opinions which that culture offers. Sometimes it is bound with previous forms of culture or forms of culture that are vanishing, opposed to modern society and the changes that it brings. Ethnographic records abound with data of human breakthroughs from everyday life as well as solemn moments in a life of an individual, family or the whole community, especially in the ways of holiday celebrations which are the best indicator of the difference between everyday life and special occasions. Advent and Christmas time include a series of holidays that link many customs, beliefs, rituals, processions and congratulations. In that blend there are intertwined traditions made of elements of old Slavic mythology and traditions, through Antic ones, and all the way to Christian ones. This paper describes traditional culture of Solta, an island located in middle Dalmatia that administratively belong to Split-Dalmatian region. Depicted are the ways of village Grohote, especially ones on feasts of St. Nicholas, St. Lucy or St. Stephen the Protomartyr, then on Christmas Eve, Christmas and Epiphany of the Lord. Some of the customs remained through the years, some vanished, and some customs, such as carols, were revived.

Keywords: Advent, Christmas, tradition, Solta, folk and religious customs.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja MATEJA BURICA, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice HRVATSKOG I ITALIJANSKOG JEZIKA I KNJ., izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 27. 1. 2020.

Potpis

Obrazac I.P.

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcertajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: MATEJA BURICA
Naslov rada: TRADICIJSKA KULTURA U ADVENTSKOM
I BOŽIĆNOM VREMENU NA ŠOLTI
Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD
Mentor/ica rada: prof. dr. sc. MARKO DRAGIĆ
Komentor/ica rada: _____

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor(autorica) predanog završnog(diplomskog) rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
b) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 27. 1. 2020.

Potpis studenta/studentice: _____

Bm